

Монголын Эмэгтэйчүүдийн Сан

УУЛ УУРХАЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД
ЖЕНДЭРИЙН ҮР НӨЛӨӨНИЙ ҮНЭЛГЭЭ ХИЙХ

СУРГАЛТЫН МОДУЛЬ

(Эмэгтэйчүүдийн бүлэг, ТББ-ууд, иргэдэд зориулав)

Улаанбаатар хот
2020 он

GAGGA GLOBAL ALLIANCE
FOR GREEN AND
GENDER ACTION

**ma
ma
cash**

Энэхүү гарын авлагыг боловсруулахад дэмжлэг үзүүлсэн Нидерланд улсын Мама кейш сан (Mama cash), GAGGA (Жендэр болон ногоон үйл ажиллагааны төлөө дэлхийн альянс) эвсэлд талархал илэрхийлье. Гарын авлагын утга санаа нь санхүүжүүлэгч байгууллагын байр суурийг илтгэхгүй болно.

Холбоо барих:

Утас: 7711-9991

Веб хуудас: mongolianwomensfund.mn;

Facebook хуудас: Монголын Эмэгтэйчүүдийн Сан/Mongolian women's fund

**УУЛ УУРХАЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ЖЕНДЭРИЙН ҮР НӨЛӨӨНИЙ
ҮНЭЛГЭЭ ХИЙХ СУРГАЛТЫН ГАРЫН АВЛАГА**

(Эмэгтэйчүүдийн ТББ, бүлэгт зориулав)

Боловсруулсан: Л.Ариунзул, Зөвлөх

Тухайн сургалтын гарын авлагын талаарх саналаа info@mones.org.mn;
davaa@mones.org.mn; хаягаар өгнө үү.

АГУУЛГА

Товчилсон үгийн жагсаалт	4
Сургалтын модулийн тухай	5
Сургалтын өмнөх болон дараах тест.....	6
Нэгдүгээр хэсэг: УУЛ УУРХАЙН ТАЛААРХ ҮНДСЭН ОЙЛГОЛТ	8
1.1. Уул уурхай гэж юу вэ?	8
Хоёрдугаар хэсэг: ХҮНИЙ ЭРХ БА УУЛ УУРХАЙ, ТҮҮНИЙ НӨЛӨӨЛӨЛ.....	10
2.1 Хүний эрх гэж юу вэ? Эмэгтэйчүүдийн эрх гэж юу вэ?	10
2.2 Хүний эрх ба уул уурхайн сөрөг нөлөөлөл	12
Гуравдугаар хэсэг: ЖЕНДЭРИЙН ҮР НӨЛӨӨНИЙ ҮНЭЛГЭЭ ХИЙХ.....	14
Дөрөвдүгээр хэсэг: УУЛ УУРХАЙ БА ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЗӨРЧИЛ	18
Хавсралт 1.	21
Хавсралт 2.....	28
Хавсралт 3.....	36
Хавсралт 4.	63

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

ААН
АМГТГ
АМТХ
БИНХ
БОАЖЯ
БОМТ
БОННУ
БОНУ
БОЯ
ЖҮНҮ
ЗГ
ЗЕХ
ИНХ
ИТХ
МОНЭС
ОХШХ
ТББ
ЭТББ
WAМА

Аж Ахуйн Нэгж
Ашигт Малтмал Газрын Тосны Газар
Ашигт Малтмалын Тухай Хууль
Багийн Иргэдийн Нийтийн Хурал
Байгаль Орчин, Аялал, Жуулчлалын Яам
Байгаль Орчны Менежментийн Төлөвлөгөө
Байгаль Орчин, Нийгмийн Нөлөөллийн Үнэлгээ
Байгаль Орчин, Нийгмийн Үнэлгээ
Байгаль Орчны Яам
Жендэрийн Үр Нөлөөний Үнэлгээ
Засгийн Газар
Захиргааны Ерөнхий Хууль
Иргэдийн Нийтийн Хурал
Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал
Монголын Эмэгтэйчүүдийн Сан
Орчны Хяналт Шинжилгээний Хөтөлбөр
Төрийн Бус Байгууллага
Эмэгтэйчүүдийн Төрийн Бус Байгууллага
Women in Action Mining in Asia
(Уул уурхайн эсрэг Азийн эмэгтэйчүүдийн хөдөлгөөн)

СУРГАЛТЫН МОДУЛИЙН ТУХАЙ

Энэхүү модуль нь эрдэс баялгийн хайгуул, олборлолтын болон боловсруулах үйлдвэрийн үйл ажиллагаа эхлүүлэхээр зэхэж байгаа, үйл ажиллагаа нь эхэлчихсэн байгаа, эсвэл олборлох үйл ажиллагаа нь дуусаж хаагдаж байгаа болон орхигдсон уул уурхайн бүс нутагт амьдарч байгаа нутгийн эмэгтэйчүүд түүний гэр бүлийнхэнд үзүүлж буй уул уурхайн сөрөг нөлөөллийг үнэлж хэмжих, цаашид үүсэх эрсдэлийг урьдчилан тодорхойлох арга зүйг эмэгтэйчүүдийн бүлэг, эмэгтэйчүүдийн эрхийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг ТББ-ууд болон орон нутгийн иргэдэд заах, цэгцтэй мэдлэг олгох зорилготой гарын авлага юм.

Энэхүү сургалтын модульд ашиглаж байгаа жишээ нь бодит тохиолдлоос сэдэвлэн авч хэрэглэж байгаа бөгөөд харин тухайн жишээн дээр гарч байгаа иргэдийн нэр, газар орон нутгийн нэрийг өөрчлөн ашиглаж байгаа гэдгийг дурдах шаардлагатай.

Тус сургалтын модульд:

- Уул уурхайн олборлолтын талаарх үндсэн ойлголт, олборлолтын үе шатууд, ямар химийн бодис хэрэглэдэг,
- Уул уурхайн үйл ажиллагааны сөрөг нөлөөлөл эмэгтэй, эрэгтэй хүмүүсийн эрүүл мэнд, хүрээлэн буй орчин, амьжиргаа зэрэгт хэрхэн өөр өөр байдлаар нөлөөлдөг болох талаар,
- Орон нутгийн эмэгтэйчүүд өөрийн болон гэр бүл, нутгийн хамт олныхоо эрх, эрх чөлөөг уул уурхайгаас үүдэлтэй сөрөг нөлөөллөөс хуулийн хүрээнд хамгаалах ямар боломжууд байдаг талаар,
- Уул уурхайгаас үүдэлтэй эмэгтэйчүүдийн эрхийн зөрчлийг хэрхэн баримтжуулах, цуглуулсан баримт дээрээ үндэслэн өөрсдийн зөрчигдсөн эрхийг сэргээх, хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх боломжуудыг заах агуулга багтсан болно.

Сургалтын өмнөх мэдлэг сорих тест

1. Уул уурхайн олборлолт явуулах хэдэн үед шат байдаг вэ?
а. 1 б. 2 в. 3 г. 4 д. 5
2. Уул уурхайн олборлолт явуулах зөвшөөрөл авахдаа уурхайг хаахтай холбоотой ямар төлөвлөгөө хавсарган өгөх ёстой байдаг вэ?
а. Уурхайг хэзээ хаах
б. Уурхайг хаасны дараах нөхөн сэргээлт
в. Уурхайг хэрхэн хаах
г. Аль нь ч биш
д. Дээрх бүгд
3. нь ашиг малтмал хайж, олдсон газарт олборлолт хийхэд эдийн засгийн үр өгөөжийг үнэлэх процесс юм. *Доорх хариултаас өгүүлбэрийг гүйцээхэд тохирохыг сонгоно уу?*
а. Хайгуулын үе шат
б. Олборлолт хийх үе шат
в. Боловсруулалт хийх үе шат
г. Уурхайг хаах үе шат
д. Аль нь ч биш
4. ЖҮНҮ хийх нөлөөллийн бүс гэж юу вэ?
а. Олборлолт хийж байгаа хэсэгхэн газар
б. Олборлолт хийж байгаа газраас эхлэн 30 км доторх газар
в. Олборлолт хийж байгаа газраас эхлэн 70 км доторх газар
г. Аль нь ч биш
5. ЖҮНҮ хийхдээ ямар аргаар мэдээлэл цуглуулах вэ?
а. Нөлөөллийн бүсэд амьдарч буй эмэгтэйчүүдээс авсан асуулга
б. Нөлөөллийн бүсэд амьдарч буй эмэгтэйчүүдтэй хийсэн ярилцлага
в. Уурхайн олборлолт хийж байгаа газрын дээрээс нь авсан фото зураг
г. Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээний тайлан
д. Дээрх бүгд
6. Ашигт малтмалын зөвшөөрөл өгөхөд Иргэд ямар оролцоотой вэ?

- а. Багийн иргэдийн нийтийн хурлаар БОНҮҮ-ний тайланг хэлэлцэхэд оролцох
 - б. Хамтын ажиллагааны гэрээний төслөөр Захиргааны ерөнхий хуулийн дагуу сонсох ажиллагаанд оролцох
 - в. Жил бүр уул уурхайн компанийн нээлттэй тайланд оролцох, танилцах
 - г. Дээрх бүгд
 - д. Иргэд оролцох боломж байхгүй
7. Уул уурхайн олборлолт явуулах үед эмэгтэйчүүдийн ямар эрх зөрчигдөх магадлалтай байдаг вэ?
- а. Харшилтай болох
 - б. Ундны усны хомсдолд орох
 - в. Малын ашиг шим буурах
 - г. Газраа алдах
 - д. Дээрх бүгд
8. Уул уурхайн олборлолтоос үүдэлтэй таны эрх зөрчигдвөл та хэнд хандах вэ?
- а. Сум, багийн удирдлага
 - б. Хүний эрх, эмэгтэйчүүдийн эрхийн чиглэлээр ажилладаг ТББ-ууд, идэвхтнүүд
 - в. Уул уурхайн компанийн удирдлага
 - г. Холбогдох мэргэжлийн байгууллага
(мэргэжлийн хяналтын байгууллага, усны газар гэх мэт)
 - д. Шүүх
9. Хэрэв таны эрүүл мэнд уул уурхайн үйл ажиллагаанаас үүдэлтэйгээр хохирсон гэдэг нь тогтоогдвол та нөхөн төлбөр авах боломжтой юу?
- а. Боломжтой
 - б. Боломжгүй
10. Танай орон нутагт олборлолт явуулж буй уул уурхайн компанийн ТЭЗҮ-гийн талаарх мэдээллийг та хаанаас олж үзэх боломжтой вэ?
- а. Олборлолт явуулж буй компанийн кемпээс
 - б. Сумын Засаг даргаас
 - в. АМХЭГ
 - г. Дээрх мэдээллийг энгийн иргэд олж үзэх боломжгүй

ХУГАЦАА 2 ЦАГ

Нэгдүгээр хэсэг: УУЛ УУРХАЙН ТАЛААРХ ҮНДСЭН ОЙЛГОЛТ

Зорилго. Энэхүү хичээлийн зорилго нь оролцогчдод уул уурхай гэж юу болох, олборлолтоо хэрхэн хийдэг, ямар химийн бодис ашигладаг, олборлолтын ямар үе шатууд байдаг талаар үндсэн мэдлэг олгох зорилготой.

ТҮЛХҮҮР ҮГС:

- Хайгуулын үе
- Олборлох үе
- Хаах үе
- Химийн бодис

СУРГАЛТЫН МАТЕРИАЛ:

- 4 өөр тохиолдол бүхий түүх (Хавсралт 1)
- Багуудад тарааж өгөх ханын цаас
- Эвлүүлж унших текстэн мэдээлэл (Хавсралт 1)
- Уул уурхайн үйл ажиллагаанд ЖҮНҮ хийх гарын авлага

ТАНИЛЦУУЛГА (10 минут)

Уул уурхай гэж юу вэ?

Уул уурхайн төсөл гэдэг нь газрын хэвлийгээс ашигт малтмал олборлохыг хэлнэ. Ашигт малтмалд зэс, алт, мөнгө, никель, хромт, хөнгөн цагаан, нүүрс зэрэг олон төрлийн баяжмал багтана. Ашигт малтмалууд нь хүдэрт агуулагддаг бөгөөд хүдэр нь эрдэс баялаг агуулсан чулуулгийн биет болон тунамал ордуудыг хэлнэ.

Уурхайн үйл ажиллагааны үндсэн үе шатуудтай танилцсанаар байгаль орчин, хүний эрхийг хамгаалагч эмэгтэйчүүд нь уурхайн үйл ажиллагаа хэрхэн явагддагийг мэдэж авч, үүнд хяналт тавихад ойр дөхөм болно. Жишээлбэл, хайгуулын ажил эхэлсэн нь зам харгуй баригдаж эхлэх, уурхайн бүсийг тойруулж хашаа баригдахыг илтгэж болно. Уурхайн нээлт болон олборлолт нь ойр хавийн газар шороонд том хэмжээний өөрчлөлтүүдийг оруулна. Хэрэв хаягдлын далан баригдвал голын хэвийн урсгалд саад болох болно. Ингээд эцсийн үе шат болох уурхайг хаах үе шат эхэлдэг бөгөөд уурхайн компаниуд анх уурхайн олборлолт явуулах зөвшөөрөл авахдаа уурхайг хэзээ, хэрхэн хаах, хэрхэн байгаль орчны нөхөн сэргээлт хийх талаар тусгасан байдаг. Тиймээс нутгийн иргэд

уурхайн олборлолтын шат бүрд уурхайн хаалтын төлөвлөгөөг шаардаж, хянаж байх хэрэгтэй.

ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА: (90 минут)

1. Оролцогчдыг дуртай өнгөөр нь эсвэл төрсөн улирлаар 4 багт хуваана.
2. Хайгуулын үе, олборлолтын өмнөх үе, олборлолтын үеийн уурхайн компани, хаалтын үе гэсэн уурхайн 4 өөр үе шатыг харуулсан зураг, кейс тараан өгнө.
3. Дараа нь тус кейс/зурагт байгаа үйл явдлыг тайлбарласан текстэн мэдээллийг урьдчилж бэлтгэсэн жижиг цаасан дээр хэвлэж, ширээн дээр холимог байдлаар байрлуулна.
4. Ингээд оролцогчдыг өөр өөрсдийн зурагт тохирох мэдээллийг ширээн дээр байгаа мэдээллээс хайн олж, эвлүүлэх даалгавар өгнө.
5. Багууд бүх тексийг уншиж, өөрсдийн мэдээллээ олж байрлуулсны дараа хамтдаа зөв хариултыг байрлуулж, харилцан ярилцана.

ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ: (20 минут)

1. Оролцогчдоос энэ даалгаврыг ашиглаад юу шинээр сурсан талаар сэтгэгдлийг нь асууж ярилцана.
2. Уул уурхайн эдгээр үе шатуудын хоорондын ялгаа, онцлогийн талаар лавлаж асуугаарай.
3. Уул уурхайн талаар өөрийн мэддэггүй байсан шинэ юу сурсан талаар асууж ярилцаарай.

Дараа нь уул уурхайн олборлолт явуулах эдгээр үе шатуудад хэрхэн хүний эрх зөрчигдөж, хохирч болдог талаарх мэдээллийг өгөх дараагийн хичээлийг тайлбарлаарай.

ХУГАЦАА
2 ЦАГ

Хоёрдугаар хэсэг:
ХҮНИЙ ЭРХ БА УУЛ УУРХАЙ, ТҮҮНИЙ НӨЛӨӨЛӨЛ

Зорилго. Энэхүү хичээлээр хүний эрх гэж юу болох, уул уурхайн үйл ажиллагаа яагаад хүний эрхтэй холбогддог, уул уурхай нь ямар үр нөлөөлөл явуулдаг талаар оролцогчдод ойлголт өгөх зорилготой.

ТҮЛХҮҮР ҮГС:

- Хүний эрх, эмэгтэйчүүдийн эрх
- Уул уурхайн сөрөг нөлөөлөл

СУРГАЛТЫН МАТЕРИАЛ:

- 4 өөр тохиолдол бүхий түүх, кейс (Хавсралт 1)
- Багуудад тарааж өгөх 3 хоосон цаас
- Эвлүүлж унших текстэн мэдээлэл (Хавсралт 2)
- Уул уурхайн үйл ажиллагаанд ЖҮНҮ хийх гарын авлага
- Шинэ гариг руу нүүцгээе дасгалын материал (Хавсралт 2)

Чиглүүлэгчийн өгөх мэдээлэл. Өмнөх хичээлээр бид уул уурхайн үе шатууд, ямар химийн бодис хэрэглэдэг талаар үндсэн ойлголт авсан билээ. Тэгвэл одоо энэ үе шатуудад хүний эрх хэрхэн зөрчигдөж, хэрхэн уул уурхайн сөрөг нөлөөлөлд өртдөг талаар авч үзэх болно.

ТАНИЛЦУУЛГА: (5 минут)

Хүний эрх гэж юу вэ? Эмэгтэйчүүдийн эрх гэж юу вэ?

Хүний эрх гэдэг нь амьд явах, амьдрахад шаардлагатай хоол хүнс, унд, хувцас хунар, орон гэртэй байх гэх мэт наад захын хэрэгцээгээ хангах боломж, түүнийг эдлэх баталгааг хэлдэг¹. Харин **Эмэгтэйчүүдийн эрх** гэдэг нь эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдийн нэгэн адил хуулийн болоод нийгмийн ижил байр суурьтай байж, адилхан эрх эдлэхийг хэлнэ².

¹ МОНЭС & Хил Хязгааргүй Алхам ТББ, “Уул уурхай ба Иргэдийн оролцоо” гарын авлага, 49-р тал (2020)

² Оксфордын тайлбар толь бичиг

ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА 1: (100 минут). ШИНЭ ГАРИГ РУУ НҮҮЦГЭЭЕ ДАСГАЛ³

- Оролцогчдыг дээр хуваасан 4 багаар дахин хувааж баг тус бүрд 15 өгүүлбэр бүхий багц карт тарааж өгнө.
- Дараа нь багаараа ярилцаад эдгээр өгүүлбэрүүдийг ХЭРЭГЦЭЭ, ХҮСЭЛ, ЭРХ гэсэн 3 бүлэгт хуваан ханын цаасанд байрлуулахыг хүснэ. Багууд доорх асуултын хүрээнд ярилцана:
 - “ХЭРЭГЦЭЭ”, “ЭРХ” болон “ХҮСЭЛ” нь юугаараа ялгаатай байна вэ?
 - Яагаад зарим “хэрэгцээг” эрх хэмээн хамгаалсан байна вэ?
- Үүний дараа сургалтын чиглүүлэгч багуудад хандан: *“бид шинэ гариг руу нүүх гэж байна гэж төсөөлцгөөе, энэ шинэ гариг дээр олон үндэстэн, ястан, олон хэл соёл бүхий иргэд цугларна гэж төсөөлөөрэй”* гэж хэлнэ. Чиглүүлэгч: - Нэгэнт бид шинэ гариг дээр бүхнийг шинээр эхлэх гэж байгаа тул өөрсдийнхөө амьдрах, хөгжихөд хэрэгтэй бүх зүйлээ авч явахад бэлтгэх талаар багуудад хэлнэ. Өөрөөр хэлбэл, шинэ гаригт өөр олон орны үндэстэн, олон хэл, соёлтой хүмүүс бас очих бөгөөд, бидний энэ дэлхий дээр ашигладаг мөнгийг тэнд ашиглахгүй байх магадлалтай гэдгийг оролцогчдод дэлгэрэнгүй тайлбарлаж өгнө. Ингээд баг бүрд 4 өөр өнгийн цаасан дээр бичсэн 15 багц карт тараан өгч, шинэ гариг руу авч явахаар сонгосон картаа самбарын цаасан дээр наахыг хүснэ.
 - Багш баг бүрд 3 хоосон тэмдэглэлийн цаас өгч, нэмэлтээр шинэ гариг руу авч явах хэрэгцээтэй байгаа зүйлээ бичиж наахыг хүснэ. Баг бүр нэг цаасан дээр нэг л хэрэгцээт зүйл бичнэ.
 - Багууд бэлтгэлээ хангаж байх хооронд хөлгийн даргаас тушаал иржээ, тэрээр: бидний авч явах ачаа хэтэрсэн тул 18 хэрэгцээт зүйлээс ердөө 13-г нь авч явах болсныг мэдэгдэв. Тиймээс баг бүр авч явахаар жагсаан бичсэн 18 зүйлээс хоорондоо ярилцаж байгаад 5-г нь хасах хэрэгтэй болно.
 - Дараа нь чиглүүлэгч оролцогчдод хандан: Хэдийгээр бид ачаагаа хөнгөлсөн ч авч явах ачааны даац хэтэрсэн тул хөлгийн

³ Энэхүү дасгалыг НҮБ-ын Хүүхдийн сангийн “Эрх, хүсэл & хэрэгцээ” сургалтын аргачлалаас сургалтын агуулгад тохируулж, өөрчлөн хэрэглэв

дарга баг тус бүрийг ачаагаа дахин хасаж, хамгийн чухал 9 зүйлээ авч явахыг хүсжээ. Багууд хоорондоо ярилцан дахин 4 картаа хасна.

- Дараа нь багууд хамгийн чухал гэж авч үлдсэн 9 зүйлээ яагаад авч үлдсэн талаараа ярилцана. Дараах дарааллаар асуултад хариулна:
 - Хамгийн түрүүнд ямар картыг хасахад амархан байсан бэ? Яагаад?
 - Хоёр дахь ээлжид хасалт хийхэд юуг хасахад хэцүү байсан вэ? яагаад?
 - “ХҮСЭЛ” болон “ХЭРЭГЦЭЭ” хоёрын ялгаа юу байсан бэ?
 - Хүн бүрийн хүсэл, хэрэгцээ нь хүн бүрд өөр өөр байсан уу? эсвэл хэн байхаас үл шалтгаалан нэг л байсан уу?

ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ: (10 минут)

- Яагаад хэрэгцээ хүслээс чухал байна вэ?
- Яагаад зарим хэрэгцээг хуулиар хамгаалсан байна вэ? Хэрэв хуулиар хамгаалахгүй бол юу болох вэ? Яагаад хүний хүслийг хуулиар хамгаалаагүй байна вэ?
- Хуулиар хамгаалсан эрхээ хамгаалахын тулд бид юу хийдэг вэ? Танай орон нутгийн удирдлага, засаг захиргаа юу хийдэг вэ? Төр юу хийдэг вэ?
- Энэ дасгалаас шинээр юу сурч авсан бэ?

Чиглүүлэгчийн өгөх мэдээлэл. Бид сая хүний эрх гэж юу болох, яагаад хүний эрх нь бидний амьдралд чухал байдаг талаар суралцлаа. Дараагийн хичээлээр уул уурхай нь хүний эрхэд ямар сөрөг нөлөөлөл үзүүлдэг талаар хамтдаа мэдэж авцгаая.

ТАНИЛЦУУЛГА: (5 минут)

Хүний эрх ба Уул уурхайн сөрөг нөлөөлөл

Уул уурхайн сөрөг нөлөөлөл нь тухайн нөлөөллийн бүс нутагт амьдарч байгаа айл өрх бүрд, эмэгтэйчүүд бүрд тэдний хэдэн настай, эрүүл мэндийн байдал ямар байгаа болон эрэгтэй, эмэгтэй байхаас шалтгаалан ялгаатай тусч, тэдний эрх зөрчигдөх нөхцөлийг

бүрдүүлж, бас нэмэгдүүлж байдаг. Зарим тохиолдолд уул уурхайн сөрөг нөлөөлөл нь эрэгтэйчүүдээс илүү эмэгтэйчүүдэд хэд дахин илүү хор хөнөөлтэй нөлөөлөл үзүүлэх нь бий.

ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА 2: (90 минут). УУЛ УУРХАЙГААС ИРГЭДЭД ҮЗҮҮЛЭХ НӨЛӨӨЛЛИЙГ ТАНИН МЭДЭХ ДАСГАЛ

- Оролцогчдыг дээр хуваасан 4 багаар дахин хуваана.
- Дараа нь баг тус бүрд уул уурхайн сөрөг нөлөөллүүд болох: Байгаль орчинд үзүүлэх нөлөө, Эрүүл мэндэд үзүүлэх нөлөө, Нийгэмд үзүүлэх нөлөө, Жендэрийн үр нөлөөг эмхэтгэсэн мэдээллийг тарааж өгнө. Ингээд баг бүр өөрийн кейс дээр гарч байгаа дүр бүрд эдгээр 4 төрлийн сөрөг нөлөөлөл хэрхэн ялгаатай нөлөөлж болохыг багаараа ярилцана.
- Эцэст нь багуудыг багийн ажлаа бусдадаа танилцуулахыг хүснэ.

Кейс бүрд байгаа дүрүүдэд буюу эмэгтэй, эрэгтэй, хүүхэд, настай хүн тус бүрд эдгээр нөлөөлөл яаж тусах талаар багуудыг ярилцахад нь туслаарай.

ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ: (30 минут).

Багууд өөрсдийн ажлаа танилцуулсны дараа, доорх чиглүүлэх асуултуудын хүрээнд дүгнэн ярилцаарай. Үүнд:

- Танай багийн ажиллаж байгаа кейс дээр хамгийн их гарч байгаа сөрөг нөлөөлөл нь юу байсан бэ? Яагаад?
- Уул уурхайн олборлолтын аль шатанд нь хамгийн их хохирол амсаж байна вэ?
- Дээр дурдсан 4 төрлийн сөрөг нөлөөллөөс хамгийн их хохирол учруулж байгаа нөлөөлөл нь юу байсан вэ?
- Эдгээр 4 төрлийн нөлөөлөл хүний хүйс, наснаас шалтгаалан хэрхэн өөр өөр байдлаар нөлөөлж байсан бэ?
- Энэ хичээлийн хүрээнд өмнө нь мэддэггүй байсан ямар шинэ зүйл сурч авсан бэ?

ХУГАЦАА
3.5 ЦАГ

Гуравдугаар хэсэг:
ЖЕНДЭРИЙН ҮР НӨЛӨӨНИЙ ҮНЭЛГЭЭ ХИЙХ

Зорилго. Энэхүү хичээлээр уул уурхайн компаниудын олборлолт хийх үе шат бүрд жендэрийн үр нөлөөний үнэлгээг хэрхэн хийх, хүний эрх болон байгаль орчны зөрчлийг хэрхэн баримтжуулах талаар мэдлэг олгох зорилготой.

ТҮЛХҮҮР ҮГС:

- Жендэрийн үр нөлөөний үнэлгээ
- Баримтжуулалт
- Ярилцлага, асуулга
- Ажиглалт

СУРГАЛТЫН МАТЕРИАЛ:

- 4 өөр тохиолдол бүхий түүх, кейс (Хавсралт 1)
- Уул уурхайн үйл ажиллагаанд ЖҮНҮ хийх гарын авлага
- ЖҮНҮ хийх төлөвлөгөөний хүснэгт
- ЖҮНҮ асуулга, ярилцлагын асуултууд (Хавсралт 3)
- ЖҮНҮ хийх, баримтжуулах жагсаалт (Хавсралт 3)

Чиглүүлэгчийн өгөх мэдээлэл. Бид өмнөх хичээлээр уул уурхайн үйл ажиллагаа нь нэгж иргэнд, айл өрхөд, нутаг оронд, байгаль орчинд хэрхэн сөрөг нөлөө үзүүлж болох талаар мэдэж авсан билээ. Тэгвэл эдгээр сөрөг нөлөөлөл нь эмэгтэйчүүдэд хэрхэн өөрөөр тусч байгааг тодорхойлох, баримтжуулах талаар одоо хамтдаа үзэцгээе.

ТАНИЛЦУУЛГА (10 минут):

Жендэрийн үр нөлөөний үнэлгээ гэж уул уурхайн сөрөг нөлөөлөл эмэгтэй, эрэгтэй хүмүүст хүйсээс хамаарч яаж өөрөөр тусч байгааг тогтоох хэрэгсэл юм⁴. Манай оронд уул уурхайн бизнес эрчимтэй хөгжиж байгаатай холбогдуулан уул уурхайн олборлолт явуулж буй бүс нутагт тухайн орон нутгийн иргэд бэлчээрийн болон амьдрах газар нутгаа булаалган хөөгдөх, өвөг дээдсийн үеэс сүсэглэн тахиж ирсэн нийгэм, соёлын чухал ач холбогдолтой газруудад зорчих эрхээ хязгаарлуулах, устгуулах, эрүүл мэнд амь насаараа хохирох, байгаль орчны бохирдлоос үүдэлтэй орлого буурах, уурхайн компани болон зарим тохиолдолд Засгийн Газар болон төрийн байгууллага, албан

⁴ WAMA, "Resource guide for monitoring extractives" handbook (2019)

тушаалтны зүгээс албан болон албан бусаар дарамт шахалт үзүүлэх зэрэг сөрөг нөлөөллүүд нийтлэг гарч байна.

Уул уурхайн үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй сөрөг нөлөөлөл нь тухайн орон нутагт амьдарч буй эмэгтэйчүүдэд илүү хүндээр тусч, тэдний гэр бүлийн гишүүдийн ажлын ачааллыг нэмэгдүүлэх, малаас олдог орлогоо алдаж эдийн засгийн хохирол амсах, хүнсний аюулгүй байдал алдагдах, хүртээмж багасах, эрүүл мэндээрээ хохирох, гэр бүлийн гишүүд салангид амьдрахад хүрэх, хүчирхийлэлд өртөх гэх мэт тэдний амьдралын чанар, нөхцөл байдлыг улам эмзэг болгож байна. Энэхүү хичээлээр уул уурхайн компаниудын үйл ажиллагаа эмэгтэйчүүдийн ямар эрхийг шууд болон шууд бусаар зөрчиж байгааг ЖҮНҮ-ний тусламжтайгаар олж тогтоох, баримтжуулахад туслах юм.

ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА: (140 мин)

1. Оролцогчид дахин өмнөх багаараа ажиллана. Эхлээд баг тус бүрд ЖҮНҮ хийх төлөвлөгөө гаргах даалгавар өгнө. Ингэхдээ чиглүүлэгчийн тарааж өгсөн төлөвлөгөөний загвар хүснэгтийг ашиглана. (30 минут)

№	Үйл ажиллагаа	Хугацаа	Хэн хариуцах	Ямар нөөц шаардлагатай	Хэнтэй хамтарч болох
1.	ЖҮНҮ хийх багаа бүрдүүлэх				Нутгийн иргэд, баг сумдын засаг дарга, эмэгтэйчүүдийн бүлэг
2.	ЖҮНҮ хийх уул уурхайн бүс нутгаа сонгох			Тухайн уул уурхайн олборлолт хийх гэж буй, хийж буй, хаагдах гэж буй компани болон тэдний явуулж буй үйл ажиллагааны талаарх мэдээлэл	Нутгийн иргэд, баг сумдын засаг дарга, эмэгтэйчүүдийн бүлэг
3.	Сонгосон бүс нутгийн Уул уурхайн сөрөг нөлөөлөлд өртөх магадлалтай орон нутгийн иргэд, эмэгтэйчүүдийг тодорхойлох			Уул уурхайн сөрөг нөлөөлөлд дам болон дам бус байдлаар өртөх магадлалтай олон нийт, эмэгтэйчүүдийг тодорхойлох, нөгөө талдаа тус уул уурхайгаас ашиг үр шим хүртэж байгаа бүлэг, хүмүүсийг тодорхойлох	Нутгийн иргэд, баг сумдын засаг дарга, эмэгтэйчүүдийн бүлэг

4.	Тухайн уул уурхайн төслөөс гарч болох байгаль орчин, нийгэм, эрүүл мэнд, ЖҮНҮ үр нөлөөг урьдчилан тодорхойлох			Ямар ямар асуудал, сөрөг нөлөөлөл гарч болохыг жагсаан бичих	Нутгийн иргэд, баг сумдын засаг дарга, эмэгтэйчүүдийн бүлэг
5.	ЖҮНҮ-г хийх мэдээлэл цуглуулах аргаа тодорхойлж, мэдээлэл цуглуулах				
6.	ЖҮНҮ-ний мэдээлэлд боловсруулалт хийх, нөлөөллийн ажил хийх төлөвлөгөө гаргах				
7.	ЖҮНҮ хийсэн ажлаа хаах, дараагийн үйл ажиллагаагаа төлөвлөх				

1. Багуудыг төлөвлөгөөгөө гаргаж дууссаны дараа ЖҮНҮ хийх багаа бүрдүүлэх даалгавар өгнө. Чиглүүлэгчийн зүгээс багийн гишүүдийн бүрэлдэхүүнд дараах төлөөллийг оролцуулахыг зөвлөнө. Үүнд: ЖҮНҮ хийх бүс нутгийг сайн мэддэг, тэнд удаан амьдарсан эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл, тус бус нутгийн нөхцөл байдал, түүх соёлын мэдлэгтэй тухайн орон нутгийн настан, хэрэв тухайн орон нутагт хүний эрх, жендэрийн мэдрэмжтэй экологийн цагдаа байгаа бол тэдний төлөөллөөс оролцуулах, жендэр болон эмэгтэйчүүдийн эрхийн чиглэлээр ажилладаг туршлагатай ИНБ төлөөлөл, тухайн орон нутгийн багийн засаг дарга, багийн иргэдийн нийтийн хурлын тэргүүлэгчид, удирдлага, уул уурхайн нөлөөллийн бүсийн иргэдийн манлайлагчид, идэвхтэн иргэдийн төлөөлөл. (20 минут)
2. Дараа нь багуудыг ЖҮНҮ хийх нөлөөллийн бүсээ уурхайн олборлолт явуулж байгаа газар нутгаас 0-70км хүртэл газрыг сонгож тогтоохыг зөвлөнө.
3. Үүний дараа багуудыг ЖҮНҮ хийх, баримтжуулалтын жагсаалтыг доорх хүснэгтийн дагуу гаргаж, төлөвлөхийг хүснэ. (30 минут)

№	Уул уурхайн хайгуул, олборлолтоос гарах сөрөг нөлөөллүүдийг жагсааж бичих	Баримтжуулалт хийх арга	Баримтжуулалт хийж болох иргэд			
			Эмэгтэйчүүд	Иргэд	Өндөр настан	Хүүхдүүд
1.	Малын бэлчээр хорогдох	Зураг Ярилцлага Асуулга	Ярилцлага Асуулга			
2.	Ус бохирдох	Усны шинжилгээ	Ярилцлага Асуулга			
3.	Усны нөөц багасах, шавхагдах	Зураг, видео бичлэг Ус ашиглах гэрээ	Ярилцлага Асуулга			
4.	Хөрс бохирдох	Хөрсний дээжийн шинжилгээ	Ярилцлага Асуулга			
5.	Хүн, мал өвчлөх хордох	Мал эмнэлгийн шинжилгээний хариу Эмчийн магадалгаа	Ярилцлага Асуулга Ажиглалт			
6.	Эрүүл мэндээрээ хохирох ...	Эмчийн магадалгаа	Ярилцлага Асуулга Ажиглалт			

1. Ингээд эцэст нь уул уурхайн олборлолтын үе шат бүхэнд уул уурхайн сөрөг нөлөөлөлд өртсөн эмэгтэйчүүдээс авах асуулга, ярилцлага авах асуултаа бэлтгэх даалгавар өгнө. Чиглүүлэгчийн зүгээс багуудад уул уурхайн үе шат бүхэнд хэрэглэж болох жишиг асуулга болон ярилцлагыг урьдчилан бэлтгэж өгөх ба багууд эдгээр асуулга, ярилцлагын агуулгыг өөрсдийн зорилгодоо нийцүүлэн нэмж эсвэл хасаж болно. (40 минут)

ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ: (20 минут)

1. ЖҮНҮ хийх сургалтаас юу шинээр сурч мэдсэн талаар асууж ярилцана.
2. ЖҮНҮ хийхийн ач холбогдол, хүндрэл бэрхшээлтэй зүйл эсвэл учирч болох эрсдэлийн талаар оролцогчдоос асууж, ярилцана.
3. Өөрийн орон нутагт тохиолдож болох уул уурхайн сөрөг нөлөөлөлд ЖҮНҮ хийхдээ цаашид юу анхаарах талаар ярилцаарай.

ХУГАЦАА
4 ЦАГ

Дөрөвдүгээр хэсэг:
УУЛ УУРХАЙ БА ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЗӨРЧИЛ

Зорилго. Энэхүү хичээлээр уул уурхайн компаниудын зарим үйл ажиллагаа хүний эрхийг хэрхэн зөрчиж байгааг тодорхойлох, ойлгох мэдлэг олгох зорилготой.

ТҮЛХҮҮР ҮГС:

- Хүний эрхийн зөрчил
- Холбогдох хуулийн заалт
- Уул уурхайн хууль бус үйл ажиллагаа

СУРГАЛТЫН МАТЕРИАЛ:

- 4 өөр тохиолдол бүхий түүх, кейс (Хавсралт 1)
- Puzzle дасгалын материал (Хавсралт 4)
- Уул уурхайн үйл ажиллагаанд ЖҮНҮ хийх гарын авлага
- Уул уурхай ба хуулийн хамгаалалт гарын авлага
- Дүрд тоглох дасгал (Хавсралт 4)

Чиглүүлэгчийн өгөх мэдээлэл. Бид өмнөх хичээлээр уул уурхайн компаниудын явуулж буй үйл ажиллагаа эмэгтэйчүүдэд хэрхэн ялгаатай байдлаар сөрөг нөлөө үзүүлдэг талаар суралцсан билээ. Тэгвэл энэ хичээлээр уул уурхайн үе шат бүрд ямар хүний эрхийн хамгаалал буюу хууль эрх зүйн зохицуулалт байдаг талаар, түүнийг ашиглан хэрхэн шүүхэд гомдол гаргаж болох талаар суралцах юм.

ТАНИЛЦУУЛГА (10 минут):

Уул уурхайн олборлолт явуулах шат бүхэнд хүний эрх болоод байгаль орчныг хамгаалах хууль эрх зүйн зохицуулалтын боломжууд байдаг. Энэхүү хичээлээр хүний эрх болон байгаль орчныг хамгаалдаг хууль эрх зүйн ямар зохицуулалтууд байдаг, тэдгээрийг ашиглах боломжуудын талаар мэдэж авна.

ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА 1: (90 минут)

Шүүх үйл ажиллагааг дуурайх дасгал

1. Оролцогчдод дараах кейсийг уншиж өгнө. Дараа нь кейст дүрслэгдэж байгаа үйл явдал, дүрүүдэд оролцогчдоос сайн дураараа тоглох даалгавар өгнө.
2. Оролцогчдод 60 минутын хугацаа өгч кейс дээр дүрслэгдэж байгаа үйл явдлыг дүрслэх дүр тоглох даалгавар өгнө. Чиглүүлэгч шүүгчийн дүрд тоглох бөгөөд бусад дүрд тоглож байгаа оролцогчид кейс дээр гарсан үйл явдлыг өөрчлөхгүй боловч хэлэх үгийг өөрчилж болно.
3. Ингээд зааврын дагуу оролцогчид дүрд тоглоно.

ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ: (20 мин)

1. Дүрд тоглох ямар байсан талаар оролцогчдоос сэтгэгдлийг нь асууна.
2. Хүний эрх, эрх чөлөөг хуулиар хамгаалсан хамгаалалтын талаар сайн мэдэх эсвэл мэдэхгүй байх нь ямар үр дагаварт хүргэж болох талаар ярилцана.
3. Шүүхэд хандах процесс ямар байдаг талаар оролцогчдод мэдлэг мэдээлэл олгож чадсан эсэхийг дүгнэн ярилцаж, хэрэв оролцогчдод ойлгоогүй үлдсэн зүйл байсан тохиолдолд чиглүүлэгч дахин тайлбарлаж өгнө.
4. Энэхүү дасгалаас юуг шинээр сурсан талаар ярилцана.

ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА 2: (90 минут)

Хүний эрх болон байгаль орчны зөрчилд анализ хийх дасгал

1. Өмнөх дасгалын хүрээнд оролцогчид хүний эрхийн зөрчлийг тодорхойлох, баримтжуулах, шүүхэд гомдол гаргах процессын талаар үндсэн ойлголттой болсон байгаа билээ. Тиймээс энэ мэдлэг дээрээ үндэслэн 4 багийг өөрсдийн кейс дээр ямар хүний эрхийн болоод байгаль орчны зөрчлүүд гарсныг тодорхойлох, анализ хийх даалгавар өгнө.
2. Чиглүүлэгч энэ үед баг тус бүрд тэдэнд тус болж болох холбогдох хуулийн заалтуудыг багцалсан гарын авлага, мэдээллийг тарааж өгнө. Ингээд баг бүр хуулийн заалтуудыг уншиж судлан, багаараа ямар хүний эрхийн болон байгаль орчны зөрчил гарсан байгааг тодорхойлно.

3. Багууд өөрийн кейс дээр ямар хүний эрх, байгаль орчны зөрчил гарсныг бусад багууддаа танилцуулна. Оролцогчдын асуултад хариулна.

ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ: (20 минут)

1. Багуудаас энэ дасгалыг ажиллахад ямар байсан болон шинээр юу сурсан талаар асууж ярилцана.
2. Хүний эрх, байгаль орчноо хамгаалах ямар хуулийн заалтууд байдаг талаар, үүнийг мэдсэнээрээ бас мэдэхгүй байснаараа ямар үр дагавар гарч болох талаар ярилцана.

ХАВСРАЛТ 1: ХИЧЭЭЛ 1-Д АШИГЛАХ СУРГАЛТЫН МАТЕРИАЛ**Кейс 1.**

Энэ бол Дулмаа- 37 настай, түүний нөхөр Болд 38 настай. Тэд Туяа, Саруул, Хүрлээ гэсэн 3 хүүхдийн хамт амьдардаг. Дулмаагийн өвөлжөөний ойролцоо нэг л өдөр машинтай олон хүн ирж, газар хэмжин, тэмдэг тэмдэглэгээ тавьж эхлэх нь тэр. Дулмаагийн нөхөр Болд юун хүмүүс ирсэн, юу хийж байгааг мэдэхээр тэдний зүг ухасхийв. Болдыг очих үед тэдгээр хүмүүс Болдын өвөлжөөнөөс 40 метр хүрэхгүй газраас тэмдэг тавьж, зураас татсан байх ажээ. Болд хаанаас ирсэн, юун хүмүүс, чухам юу хийж байгааг асуутал: - Хайгуул хийхээр бүх зөвшөөрлийг авсан тул бидний ажилд саад болохгүй байхыг хүсье гэж багийн ахлагч Тулга хэлжээ. Болд юуны хайгуул хийх гэж байгаа, хэн энэ зөвшөөрлийг өгдөг, тэдний амьдралд энэ хайгуул ямар нөлөө авчрахыг үл мэдэх тул тэсгээд гэр лүүгээ буцсан байна.

Кейс 2.

Энэ бол Саруул – 58 настай, өрх толгойлсон эмэгтэй. Хүслэн нэртэй ганц охиныхоо (16 настай) хамт амьдардаг. Саруулын амьдардаг Ховрын хөндийд алтны компани олборлолтоо явуулж эхлээд даруй 5 жил болжээ. Энэ хугацаанд Ховрын хөндийд байсан жижиг горхи жилээс жилд усны хэмжээ татарсаар энэ зун бүрэн ширгэж алга болжээ. Үүнтэй зэрэгцээд алтны компани олборлолт хийх газар нутгаа улам томруулж байгаа тул Ховрын хөндийд амьдардаг малчин айл өрхүүдийг нүүхийг шаардсан байна. Саруулынх ундны усаа байнга холоос зөөж байгаагийн дээр амьдарч байгаа газраасаа нүүх шаардлагатай болоод байна.

Кейс 3.

Энэ бол Ганаа – 26 настай, хөгшин ээж Пүрвээ (69), аав Хуяг (75), оюутан дүү Доржийн (19) хамт амьдардаг. Ганаа алтны уурхайд гэр кемпийн цэвэрлэгчээр ажилд ороод удаагүй байгаа. Ажил тэр бүр олдоод байдаггүй хөдөө орон нутагт боломжийн цалинтай ажилтай болсондоо Ганаа баяртай байгаа. Алтны компани Ганааг ажилд ороход

гэрээ хийгээгүй, бөгөөд өдөрт 30 гэр цэвэрлэнэ гэж аман тохироо хийгээд ажиллуулж эхэлжээ. Ганаа өглөөнөөс орой хүртэл ямар ч чөлөө завгүй эдгээр гэрийг цэвэрлэдэг. Заримдаа түүнд өдрийн хоолоо идэх цаг ч гардаггүй байна. Ганаа уурхайд ажиллаж буй хүмүүсийн амьдардаг гэрийг цэвэрлэдэг тул заримдаа тэднийг шөнийн ээлжид гарсан байхад, заримдаа тэднийг гэртээ ирээд унтаж амарч байхад нь ажиллах нь бий. Ганааг цэвэрлэгээ хийж явахад залуучууд түүнийг орой үдэш уулзъя гэх, нэг удаа бүр биед нь ч зөвшөөрөлгүй хүрсэн тохиолдол гарч байжээ. Ганаа ажлаасаа халагдахгүйн тулд энэ бүхнийг тэвчиж байгаа ч цаашид ийм байдал үргэлжлэх тохиолдолд яах учраа мэдэхгүй байгаа.

Кейс 4.

Энэ бол Урнаа- 45 настай, нөхөр Тулга (46), хүү Арвис (12) хамт амьдардаг. Урнаагийн зусдаг Улаантын хөндийд хоёр жилийн өмнө алтны компани энэ хэсэг газарт олборлолт явуулж байгаад уурхайгаа хааж, үлдээгээд явсан билээ. Уурхайн үйл ажиллагаанаас үлдсэн хиймэл нууранд саахалт айл Балдангийн 2 ч тугал унаж үхсэн. Нутгийн иргэд аль болох уурхайгаас үлдсэн эдгээр цооног, нүхнээс хүүхэд, малаа хамгаалж холдуулахыг хичээдэг ба эдгээр цооног нүхийг цаашид яах ёстойгоо мэдэхгүй байгаа.

Уул уурхайн үе шатын талаар мэдээлэл өгөх зорилготой, эвлүүлэх тестүүд:

Уул уурхайн олборлолт хийх үе шат	Ямар үйл ажиллагаа явагддаг	Ямар химийн бодис хэрэглэдэг
Хайгуулын үе (Дулмаагийн кейс)	Энэ шатанд урьдчилсан тандалт судалгаа хийдэг.	Ямар нэг химийн бодис хэрэглэхгүй
	Энэ шатанд ашигт малтмал хайж, олдсон газарт олборлолт хийхэд эдийн засгийн үр өгөөжийг үнэлдэг.	
	Энэ шатанд ашигт малтмалын нөөцийн хэмжээ, ордын байршил зэргийг нарийвчлан тогтоодог.	

Олборлолтын үе (Саруул болон Ганаагийн кейс)	Ашигт малтмалд хүрэхийн тулд малталт, агааржуулалт хийх, эрчим хүч холбох, уурхайчдын орц гарцыг гаргах, тэдний хангамж болон тоног төхөөрөмжийг байршуулах зэрэг үйл ажиллагааг төлөвлөж, шаардлагатай барилга байгууламжийг барина.	
	Газрын гүнээс ашигт малтмал агуулж буй хүдрийг гаргаж авна.	
	Гүнээс гаргаж авсан хүдрээс ашигт малтмалыг салгаж, бусад хэрэггүй хог шороог ялгана. Үүнд баяжуулах болон цэвэршүүлэх процесс орох бөгөөд боловсруулалтыг ихэвчлэн уурхайн ойр орчинд хийдэг. Энэ шатанд ихэвчлэн химийн бодис ашиглагддаг.	Цианат Мөнгөн ус Цайр Кадми Хар тугалга Хром Хүнцэл Хүчлээр уусгах Хаягдлын хиймэл нуур Ионжсон цацрагт идэвхт бодис Хорт хийнүүд
Хаалтын үе (Урнаагийн кейс)	Уурхайг буулгах, задлах, аюулгүй байдал хангах үүднээс бэхэлгээ тогтоох болоод нөхөн сэргээлтийн ажлууд багтана. Өөрөөр хэлбэл, олборлолт явагдсан газрыг нийтийн зориулалтаар ашиглахад аюулгүй болгож хүлээлгэн өгөхийг хэлнэ.	Хаягдлын хиймэл нуур

Химийн бодисуудын нэршил, тайлбар, эрүүл мэндэд үзүүлэх нөлөөг мөн хэвлэж бэлтгэсэн байна.

Цианат

Алтыг хүдрээс ялгаж авахад хэрэглэгддэг нэлээд үр дүнтэй, бас үнийн хувьд хямд химийн бодис юм. Гэвч энэ нь хийн болон хатуу төлөвийн аль ч бай, эсвэл ил задгай байхдаа ч хордуулах чанараа алддаггүй химийн хорт бодис юм. Маш бага хэмжээтэй цианит гэхэд л удаан хугацааны туршид хүний эрүүл мэндэд бамбай булчирхай, амьсгалын замын хүндрэлүүд, хоолойн өвчин, хамар бөглөрөх, хамраас цус гарах, цустай цэр гарах зэрэг хортой нөлөөг үзүүлж байдаг.

Мөнгөн ус

Органик болон байгалийн гэсэн хоёр төрөлтэй байдаг. Алтыг хайлуулах үйл явцын үед байгалийн мөнгөн ус хортой хэмжээтэйгээр ялгардаг. Байгалийн мөнгөн ус нь маш их уурших чанартай бөгөөд тасалгааны температурт шингэн төлөвөөс хийн төлөвт шилжин ууршдаг. Уурхайн олборлолт хийж буй газарт байгалийн мөнгөн ус нь хортой хаягдал материалаас ялгарч болно. Ийм газарт мөнгөн усны хэмжээ нь ДЭМБ-с гаргасан аюулгүйн хэмжээний зөвлөмжөөс хэд дахин их ялгарсан байдаг. Мөнгөн ус нь мэдрэлийн тогтолцоо, бөөр болон дархлааны тогтолцоонд сөргөөр нөлөөлдөг. Мөнгөн ус хэдий чиний их хэмжээгээр, удаан хугацаанд ялгарна төдий чинээ хүний эрүүл мэндэд хортой нөлөө үзүүлдэг. Урт хугацаанд мөнгөн усанд хордсоноор хүний аманд нь давирхай амтагдах, гэрэлд мэдрэг болох, гений өөрчлөлт явагдах, бөөр гэмтэх, чичрэх, ядарч сульдах, нойр муудах, хоолны дуршлаа алдах, бүрэг ичимхий болох, жин хасах, ямар нэг юмнаас айдаг болох, стрессдэх, сандрах, уур уцаартай болох, ой санамжтай холбоотой ямар нэг асуудалтай болох зэрэг эрүүл мэндийн хортой нөлөө гарч байдаг. Хэдийгээр Монгол улс 1982 онд алтны уурхайд мөнгөн ус ашиглахыг хориглосон ч гар аргаар алт олборлогчид болон бичил уурхайнууд одоог хүртэл мөнгөн усыг хууль бусаар гэрийн нөхцөлд ашигласаар байна. Энэ нь эмэгтэйчүүд мөнгөн усыг ашиглан алтыг ялгаж авах үйл явцад хамгийн их оролцдог учир тэд илүү ихээр хорддог байна.

Цайр

Алтыг олборлох үйл явцад ашигладаг. Хэдийгээр цайр нь байгаль дээр байдаг, мөн хүний биед тодорхой хэмжээгээр агуулагдаж байдаг ч хэмжээнээс хэтэрсэн цайр нь хортой нөлөөтэй байдаг. Цайранд хордох үед зүрхний хэм өсөж, дотор муухайрах, толгой эргэх, толгой өвдөх, хамрын болон уушгины хөндийн хавдраар өвчлөх, астматай болох, бөөлжих огиудас хүргэх, суулгах, цусан дахь сахарын хэмжээ буурах, элэгний үйл ажиллагаа хордох, нойр булчирхайн үрэвсэл, нөхөн үржихүйн эрхтний хөгжил муугаар нөлөөлөх зэрэг хорт нөлөө байдаг.

Кадми /Cd/

Ямар нэг орчинд 20-оос ч илүү жилээр хоруу шинж чанараа хадгалсаар байдаг учир хоол хүнс, ундны ус болон хөрсөнд их хэмжээгээр хуримтлагддаг. Хүний биед кадми нь амьсгалын зам болон уушгийг цочроох, бөөрний чулуу бий болгох, элэг хордуулах, дархлал болон мэдрэлийн тогтолцоо гэх мэт олон төрлийн эрхтэн тогтолцооны эмгэгийг үүсгэх, сээр нуруу болон холбогч эрхтнүүдийн болон яс, цусны хүнд өвчлөлийг бий болгодог байна.

Хар тугалга

Маш бага хэмжээтэй байсан ч хүний эрүүл мэндэд хортой, бүрэн аюулгүй болгож устгахаас нааш өөрөө байгаль дээр задарч алга болдоггүй хорт бодис юм. Хар тугалга нь хүний бараг бүх эрхтэн тогтолцоонд сөрөг нөлөө үзүүлдэг орчныг бохирдуулагч хортой бодис юм. Хүний эрүүл мэндэд олон талаар сөрөг нөлөө үзүүлээд зогсохгүй хүний биед их хэмжээтэй агуулагдах нь үхэлд хүргэх аюултай. Хүний мэдрэл, бөөр, цус бүтээх, нөхөн үржихүйн тогтолцоонд сөргөөр нөлөөлдөг. Мөн хүүхдийн өсөлтийг саатуулах сөрөг нөлөөтэй. Ер нь хар тугалгыг мэдрэлийн хор гэж нэрлэдэг бөгөөд хүүхдийн тархины хөгжлийг саатуулах аюултай.

Хром

Хөрс болон хромитыг агуулсан чулуулагт өргөн тархсан химийн бодис юм. Хром нь хүний биед арьс биржгэр болох, ходоодны үрэвсэл шархлаа үүсгэх, амьсгалын замын өвчлөл, дархлалын тогтолцоог бууруулах, элэг бөөр гэмтээх, генетикийн материалыг өөрчлөх, уушгины хорт хавдар үүсгэх, генийн өөрчлөлт болон DNA мутаци болгон өөрчлөх зэрэг хортой нөлөө үзүүлдэг.

Хүнцэл

Байгаль дээр маш бага хэмжээгээр байдаг ч хамгийн их хортой элементүүдийн нэг юм. Хүнцлийн хор нь захын судасны өвчин, уушгины

хавдар, арьсны хавдар, бөөр болон цөсний хавдар, ясны чөмөгний дутагдал, цусан дахь улаан эсийг устгах, элэг томруулах, арьсан дээр их хэмжээний толбо бий болгох, хэд хэдэн мэдрэлийг өвчлүүлэх, тархины үйл ажиллагааг алдагдуулах, зүрх судас болон төв мэдрэлийн тогтолцооны үйл ажиллагааг ноцтойгоор муутгаснаар үхэлд хүртэл хүргэх аюултай байдаг.

Хүчлээр уусгах

Энэ нь хүдэр олборлолтын үед шүлтийг ашиглан газар дээр нь шүлтлэггүйжүүлэхэд ялгардаг химийн урвал юм. Ихэвчлэн хүхрийн хүчлийг ашиглан металлуудыг хүдрээс ялган авахад ашигладаг. Хүхрийн хүчил нь зэс, никель болон бусад олборлолтод ашигладаг маш аюултай, идэмхий бодисуудын нэг юм. Хэрэв энэ бодис ил задгай алдагдсан тохиолдолд хүн амьсгалахад хэцүү болгож мэднэ. Мөн нүд сохолж ч мэдэх аюултай ба залгисан тохиолдолд, гэдэсний ханыг түлж, гэмтээдэг. Харин арьсан дээр дуссан тохиолдолд арьсыг ноцтойгоор түлж мэднэ.

Уурхайн хаягдлын нуур

Уурхайн олборлолт хийгдэж байгаа газарт нь дахин ашиглах зориулалт бүхий шүлтлэггүйжүүлэлтийн хүчлийг ихээр агуулсан, хорт металлууд бүхий нуур байдаг. Уг хаягдлын нуур нь хаягдал шороо, эсвэл хүдрийг ялгаж авсны дараа үлддэг хаягдал материалаар дүүргэсэн далан юм. Эдгээр далангууд нь маш хортой, радио идэвхт шингэн, хатуу, шингэн шавар, нарийн ширхэгт тоосонцруудыг агуулж байдаг бөгөөд бороо орох үед уг хорт бодисууд нь даланг хальж эргэн тойрны хөрс, газрын гадаргын ус, гол горхийг хордуулж, улмаар хөрсийг шүлтлэг болгодог байна. Харин хуурай цаг агаар бүхий хавар, намрын улиралд тус даланд агуулагдаж байсан хорт тоосонцрууд салхиар дамжин ойр орчмынхоо газарт тархаж, агаарыг бохирдуулснаар амьсгалын замын өмчлөл үүсэхэд нөлөөлдөг. Түүнчлэн ус, хөрсийг бохирдуулснаар хүнсний бүтээгдэхүүн, голын амьтад болон ундны ус хорддог байна. Эдгээр хог хаягдлын далангууд нурснаар үхлийн аюултай хорт

бодисууд далангаас хальж эрүүл мэндийг хохироогоод зогсохгүй, ямар хэмжээгээр задарснаас хамаарч хөрс болон усан дахь амьд биетүүдийг урт хугацаандаа хордуулж байдаг. Ийм учраас уурхайн хаягдлын даланд тусгайлан стандарт тогтоож, аюулгүй байдлыг хянаж, нэвчихгүй бас ууршихгүй байх технологиор барих шаардлага тавигддаг.

Ионжсон цацрагт идэвхт бодисууд

Бага хэмжээгээр байгаль дээр байдаг цацрагт идэвхт бодисууд нь байгаль орчинд тийм ч хор хөнөөлтэй байдаггүй. Харин уурхай нь ихээхэн хэмжээний хаягдлыг үйлдвэрлэж байдагтай холбоотойгоор байгаль дээрх цацрагт идэвхт бодисын хэмжээ, хор хөнөөлийг тэр чинээгээр нэмэгдүүлж байдаг. Цацраг идэвхт бодист агуулагддаг гадионуклидын Уран-238 (^{238}U), Тори-232 (^{232}Th)-ын задралын цуваа нь хамгийн аюултай урвалж юм. Кали-40 (^{40}K) буюу цуваа биш радионуклидыг санамсаргүй залгих болон идэхэд аюултай. Энэ тохиолдолд ямар хэмжээтэй цацрагт идэвхт бодис байснаас шалтгаалж хор уршиг нь ялгаатай байдаг. Тодорхой хэмжээний заагаас хэтэрсэн цацрагт идэвхт бодис нь эд эс болон бие эрхтний үйл ажиллагааг доголдуулж, арьс улайх, үс унах, цацрагт идэвхт бодисын түлэгдэлтийг үүсгэдэг.

Хорт хийнүүд

Алтыг хүхрийн хүчил, азотын исэл, угаарын хий зэрэг хорт хийнүүдээс ялгаж авахын тулд маш өндөр температурт халаадаг. Агааржуулалт байхгүй, жижиг орон зайд хорт хийн бөөгнөрөл үүсдэг бөгөөд эдгээр нь үхлийн аюултай. Азотын исэл, метан зэрэг тодорхой хийнүүд нь уурхайн олборлолтын үед задарч, орон зай багатай орчинд тархаж болдог. Ингэснээр эдгээр хорт хий нь цусан дахь хүчилтөрөгчийн оронд биед орж улмаар эд эсэд очих ёстой байсан хүчилтөрөгчийн хэмжээг эрс багасгадаг байна.

ХАВСРАЛТ 2: ХИЧЭЭЛ 2-ЫН СУРГАЛТЫН МАТЕРИАЛ

15 багц карт:

ХЭРЭГЦЭЭ/ЭРХ	ХҮСЭЛ
Цэвэр ус	
Орон байр халдашгүй дархан байх	
Боловсрол	
Эрүүл мэндийн үйлчилгээ авах	Хувийн байшин
Ялгаварлалгүй, тэгш хандах	Хувийн унаа машин
Мэдээлэл авах	Телевиз
Үзэл бодлоо илэрхийлэх	Хувийн стерио хөгжим
Эвлэлдэн нэгдэх эрх	Өөрийн хүссэнээр хэрэглэх мөнгө
Өөрийн соёл, шашнаа хамгаалуулах	Гар утас

15 багц карт (Зургаар)

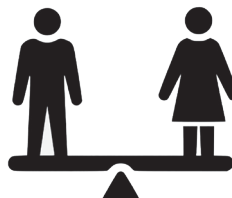
Цэвэр ус	Хувийн байшин
----------	---------------

Орон байр халдашгүй дархан байх	Боловсрол
---------------------------------	-----------

Эрүүл мэндийн үйлчилгээ авах	Ялгаварлалгүй, тэгш хандах
------------------------------	----------------------------

Мэдээлэл авах

Телевиз

Үзэл бодлоо илэрхийлэх

Хувийн стерио хөгжим

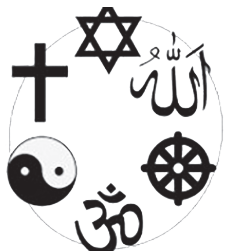
Эвлэлдэн нэгдэх эрх

Өөрийн хүссэнээр хэрэглэх мөнгө

Өөрийн соёл, шашинаа хамгаалуулах

Гар утас

Хувийн унаа машин

СУРГАЛТЫН МАТЕРИАЛ:

Эрүүл мэндэд үзүүлэх нөлөөлөл:

Ажлын байрны аюул.

Уул уурхайн ажилчид чулуу шавар унаж нурах аюултай орчинд ажилладаг бөгөөд үүнээс болж гэмтэх, амь насаа алдах хүртэл эрсдэлийг хүлээдэг. Түүнчлэн уурхайн орчин тоос шороо ихтэй тул амьсгалын замын өвчлөл (силикоз, уушгины тоосжилт гэх мэт) тусах магадлал өндөр байдаг. Мөн чимээ шуугиан ихтэй учир чих дүлийрэх, сонсгол алдах эрсдэлд бас өртдөг. Уул уурхайн ажил ихэвчлэн нөхөн үржихүйн насны эрэгтэйчүүдийг ажиллахыг шаарддаг төдийгүй ээлжийн хуваарь нь ажил болон ар гэрийн тэнцвэрийг харгалзаж үзэхгүй, гэр бүлээсээ 45 хоног хүртэл тусдаа байх нь элбэг. Энэ нь гэр бүлийн харилцаа, тогтвортой байдалд сөрөг нөлөөлж байдаг.

Арьс харшил, амьсгалын замын өвчин.

Уул уурхайн үйл ажиллагаанаас үүссэн тоосжилт нь орчны агаарт дэгдэж нарийн ширхэгт тоосонцоруудад химийн бодис агуулагддаг тул нутгийн иргэд, компанийн ажилтнууд арьсны харшилтай болох, амьсгалын замын өвчин тусах зэрэг аюултай.

Бохирдсон ус хэрэглэх.

Ууль хяналтаас гадуур жижиг хэмжээний алт олборлолтод мөнгөн ус түгээмэл ашиглагддаг тул нутгийн иргэд болон мал, ан амьтдын уух усыг бохирдуулдаг.

Дуу чимээтэй холбоотой асуудлууд

Уул уурхай нь дуу чимээ ихтэй байдаг бөгөөд үүнээс болж нутгийн хүмүүсийн сонсох чадвар багасах, амархан уцаарладаг болох, стресстэх, даралт ихсэх зэрэг тохиолдлууд гардаг.

Байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөлөл:

Газрын эвдрэл, доройтол.

Уул уурхайн үйл ажиллагаатай холбогдуулан зам тавих, уурхай барих, хаягдлын далан босгох зэрэг ажлууд нь газрын төлөв байдлыг их хэмжээгээр өөрчилдөг. Үүнтэй зэрэгцэж ой мод, ургамал доройтож устгах үзэгдэл гарч болзошгүй бөгөөд энэ нь байгаль орчны олон хүчин зүйлсэд сөрөг нөлөөтэй, жишээ нь: ан амьтдын тоо, усны чанар хэмжээ гэх мэт.

Байр, гэр орон, амьдрах газраа алдах.

Уул уурхайн үйл ажиллагаа нь иргэдийн газрын эрх, өмчлөл өрх гэр, эзэмшлийн хөрөнгийн аюулгүй, найдвартай байдал, өрхийн бизнес түүний дэд бүтцэд аюул учруулж, ойр орчны дэд бүтэц, өвөлжөө хаваржаа болон барилга байгууламжид ихээхэн хохирол үүсгэдэг. Жишээ нь: Уул уурхайн компаниуд үйл ажиллагаагаа нүүдлийн бэлчээрийн талбай дээр давхцуулан авдаг учир нутгийн иргэдийн өвөлжөө, малын бэлчээрийг хамарч ихээхэн хэмжээний сөрөг нөлөөлөл, үл ойлголцол, зөрчилдөөн үүсгэдэг. .

Усны чанар, хэмжээ.

Уул уурхайн үйл ажиллагаанд ус маш их хэмжээгээр хэрэглэгддэг учир ойр орчны усны нөөцийг бүрэн шавхах аюултай бөгөөд гадаргын

болон гүний усыг ч бохирдуулах аюултай. Ялангуяа химийн бодис, хүчил ашиглаж баялгийг шавхаж авах арга ашигладаг (металл болон нүүрсний уурхай) болон мөнгөн ус ба цианит ашигладаг уурхайд илүүтэйгээр үүсдэг (алтны уурхай). Цианит болон бусад химийн аюултай хог хаягдал нь гол горхи, хөрсөнд асгарч асар их хэмжээний хохирол учруулж байсан тохиолдлууд түүхэнд бичигдсэн байдаг бөгөөд үүний нэг жишээ бол Филиппин улсын Маркоппер зэсийн уурхайн хаягдал Боак гол руу урсаж орсон явдал юм. Ийм хэмжээний асгаралт нь хүний эрүүл мэнд хордох, ургац алдаж өлсгөлөнд нэрвэгдэх, усны ан амьтдын амьдралыг сүйрүүлэх аюултай.

Газрын бат бэх байдал

Гүний уурхайн хонгил болон бусад хөндий нурахад газрын гадаргууд доргилт өгдөг бөгөөд зарим тохиолдолд газар нуралт үүсэж өвөлжөө хаваржаа, гэр орон сууц, байгууламжийг гэмтээж ханын цууралт үүсгэж аюултай байдал үүсгэдэг.

Тоосжилт, булингар.

Уул уурхай, тэр тусмаа ил уурхайн үйл ажиллагааны улмаас агаарын тоосжилт үүсэж, тариалангийн талбайд булингар үүсдэг.

Уул уурхайн хог хаягдал.

Хог хаягдлыг зориулалтын бусаар хаяж устгах нь тухайн нутгийн байгаль орчныг бохирдуулж, уугуул иргэдийн эрүүл мэндэд аюултай нөхцөл үүсгэдэг.

Нийгэмд үзүүлэх нөлөөлөл:

Амьжиргаа дордох.

Уул уурхайн нэн түрүүнд бодитой мэдрэгдэх сөрөг нөлөөлөл бол иргэд уламжлалт аргаар амьжиргаагаа залгуулах боломж бараг үгүй болдог. Энэ нь тухайн газар нутаг, малын бэлчээр нь компанийн тусгай зөвшөөрөлтэй талбайн нэг хэсэг болж, иргэдийн ашиглах

боломжийг боомилдгоос үүдэлтэй. Үүнээс гадна, амьжиргаа дордох, өрхийн орлого буурах бас нэгэн шалтгаан бол бэлчээр доройтох, ус, хөрс бохирдох юм. Мөн малын бэлчээр багасаж, өвсний гарц муудсанаар мал маллах уламжлалт аж ахуйгаас уул уурхайн салбар руу ажиллах хүч шилжих явдал гардаг бөгөөд ингэснээр тухайн нутгийн хүнс үйлдвэрлэл зогсох, хүнсний хүртээмж багасаж, бүр хүнсний аюулгүй, баталгаат байдал алдагддаг. Бас иргэд газар нутгаа уул уурхайн компанид алдсанаас үүдэн өөр аймаг, сумын нутаг руу нүүхээс өөр аргагүй байдалд хүрэх, бусад сумын иргэдтэй малын бэлчээрээ булаацалдах зөрчлийг бас бий болгодог.

Хүчирхийлэл, хүний эрх зөрчигдөх.

Уул уурхайн төсөл хэрэгжүүлэгч, тэднийг санхүүжүүлэгчид харуул хамгаалалтын алба, буу зэвсэгтэй этгээдүүдийг хөлсөлж уурхайн үйл ажиллагаа явуулахыг эсэргүүцсэн иргэдийг хүч хэрэглэн дарах, дарамтлах, эсвэл амь насанд нь хүрэх аюултай байдаг. Жишээлбэл, Филиппин улсын Карага бүсэд уугуул иргэдийн нутаг руу цэргийн хүч оруулсан нь тэр бүсэд үйл ажиллагаа явуулахаар санаархаж буй 5 том нүүрсний уурхайн компанийн үйлдэл хэмээн Уугуул иргэдийн өмгөөлөгчид үздэг. Үүний хор уршгаар их хэмжээний нүүлгэн шилжилт явагдаж, хэд хэдэн уугуул иргэд амиа алдсан байдаг.

Нийгмийн харилцаа гажуудах.

Уул уурхайн үйл ажиллагаа эхэлснээр тухайн газарт оршиж буй нийгмийн ангилал, түүний бүтэц болон ёс заншилд эрс өөрчлөлт ордог. Уурхайн компаниуд болон тэдэнтэй ашиг сонирхол нэгтэй төр засгийн газар нь уурхайн үйл ажиллагааг саадгүй явуулах үүднээс уурхайг сурталчилж, иргэдийн дунд хагарал үүсгэж, ашиг сонирхлын зөрчилтэй иргэдийг талцуулдаг.

Уурхайн төслийг дагаж уурхайд ажиллах хүсэлтэй хүмүүс шинээр нүүж ирдэг. Иргэдтэй хийсэн хэлэлцүүлгээр Индонез улсын нэгэн нүүрсний уурхайд албан ёсны зөвшөөрөлгүйгээр гадаадын иргэдийг ажиллуулж байсныг тогтоожээ. Энэ асуудал МУ-ын нөхцөлд ч байхыг үгүйсгэхгүй.

Соёл, уламжлалын эрх зөрчигдөх

Уугуул иргэдийн газар нутгийг төдийлөн хуулиар хүлээн зөвшөөрч хамгаалдаггүйн зэрэгцээ тэдний эрт дээр үеэс амьдарч ирсэн газарт олборлолт хийх, ихэс дээдсийн оршиж буй газарт ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл өгөх асуудал их байдаг. Тухайлбал, Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын Баян- Айраг ХХК нь нутгийн иргэдийн өвөг дээдсээ нутаглуулж, сүсэглэн биширдэг онгон дагшин газарт уул уурхайн олборлолт явуулж, тус уулыг ухаж төнхөн, өвөг дээдсийн шарилыг хөндсөн харамсалтай явдал гарч нутгийн иргэдийн итгэл үнэмшил, соёлыг үгүйсгэж айдас болгоомжлол, нийгмийн стресс үүсгэсэн байдаг.

Жендэртэй холбоотой нөлөөлөл:

Эмэгтэйчүүдийн оролцооны эрх хязгаарлагдах.

Уул уурхайтай холбоотой асуудлыг мэдээлэх, мэдээлэл авах, мэдээллээр хангагдах эрхэд огт ач холбогдол өгдөггүй, аливаа асуудлаар хэлэлцэж шийдвэр гаргах үйл явцад эмэгтэйчүүдийг төдийлөн оролцуулдаггүй, оролцох боломжоор хангадаггүй байна. Үүнээс болж эмэгтэйчүүд уурхайн сөрөг нөлөөллийг хянах, үзэл бодлоо илэрхийлэх, эвлэлдэн нэгдэх, эрх зүйн зөвлөгөө авах, төслийн үр ашгийг хүртэх боломжгүй болдог.

Санхүүгийн алдагдалд орох.

Уул уурхайн салбарт эрэгтэй ажиллах хүчний хэрэгцээ их байдаг тул ар гэрийн амьжиргаа эмэгтэйчүүдийн нуруун дээр ирж, тэдний хөдөлмөр эрхлэлт 2 дахин нэмэгдэж, уламжлалт аргаар амьжиргаагаа залгуулах боломж улам эрсдэлтэй, их цаг хүч зарцуулах болдог тул эмэгтэйчүүдэд эдийн засаг, санхүүгийн хувьд алдагдалд ордог. Ялангуяа ихэнх уул уурхайн бүс нутагт ус бохирдох, усны хомсдолоос үүдэлтэйгээр эмэгтэйчүүд ундны болон малаа хэвийн үеийнхээс 3 дахин их хүн хүч, цаг зарцуулж услах усаа холоос авах, малаа хангалттай усалж чадахгүйд хүрч энэ нь эмэгтэйчүүдийг малаас авах ашиг шим буурч, заримдаа бүрэн алдахад хүргэдэг.

Бэлгийн аюулгүй байдал алдагдах.

Уул уурхайн ажилчдад чиглэсэн биеэ үнэлэлт ихэсдэг. Энэ нь бэлгийн замын өвчлөл, гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүчээр биеийг үнэлүүлэх зэрэг хор уршгийг дагуулдаг. Мөн архидалт ихсэх нь эмэгтэйчүүдийг гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөх магадлалыг ихэсгэдэг. Эрчүүд уул уурхайд олон өдрөөр ажиллах нь алсдаа гэр бүл тусдаа амьдарч салалт ихэсдэг.

ХАВСРАЛТ 3: ХИЧЭЭЛ 3-ЫН СУРГАЛТЫН МАТЕРИАЛ

СУРГАЛТЫН МАТЕРИАЛ:

1. Хайгуулын үеийн эмэгтэйчүүдийн эрхийн зөрчлийг үнэлэх ЖҮНҮ асуулга, ярилцлагын асуултууд:

Хайгуулын эрх олгох үед эмэгтэйчүүдийг шийдвэр гаргах үйл явцад хэрхэн оролцуулж, саналыг тусгаж байсныг үнэлэхдээ дараах асуулгыг ашиглаж болно.

Компанийн талаарх ерөнхий мэдээлэл	Хариултуудыг бөглөж бичих	Тайлбар
Хайгуулын төслийн нэр		
Хайгуул явуулж буй компанийн нэр		
Хөрөнгө оруулагч, санхүүжүүлэгч		
Хайгуулын тусгай зөвшөөрөлтэй эсэх		
Хайгуул явуулах зорилго, чиглэл (алт, зэс, мөнгө, нүүрс гэх мэт)		

№	Асуултууд	Өөрийн хариултыг сонголтуудаас дугуйлах		
ХАЙГУУЛ ХИЙХ ЗӨВШӨӨРӨЛ АВАХ ҮЙЛ ЯВЦ				
1	Танай орон нутагт уул уурхайн хайгуул явуулах гэж байгаа талаар та анх хэзээ сонссон бэ?	20. . оны . . сар	Би мэдээгүй юм байна	
2	Энэ талаар та анх хаанаас, ямар эх сурвалжаас мэдээлэл авсан бэ?	<ul style="list-style-type: none"> ○ Орон нутгийн удирдлагуудаас ○ Хөрш, саахалт, найз нөхдөөсөө ○ Би өөрөө мэдсэн ○ Бусад газраас: ○ Би мэдэхгүй байна 		
ХАЙГУУЛ ХИЙХ ҮЙЛ ЯВЦ ДАХЬ ИЛ ТОД БАЙДАЛ				
Асуултууд		Тийм	Үгүй	Мэдэхгүй
3	Та хайгуул явуулах тусгай зөвшөөрлийн бичиг баримт, түүний хуулбартай танилцсан уу?			
4	Танай орон нутагт хайгуул явуулж буй компанийн жил бүрийн “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө”-тэй танилцсан уу?			
5	Та тухайн компанийн жилийн хайгуул явуулах ажлын төлөвлөгөөтэй танилцсан уу?			

6	Та тухайн компани танай орон нутгийн засаг захиргаатай байгуулсан хамтын ажиллагааны гэрээтэй танилцсан уу?			
7	Та тус компанийн газар ашиглах гэрээ, жил бүрийн тайлантай танилцсан уу?			
8	Та тус компанийн ус ашиглах гэрээ, жил бүрийн тайлантай танилцсан уу?			
9	Танд дээр дурдсан мэдээллүүдийг авах боломжийг компани олгосон уу?			
10	Танд компанийн талаарх дээрх олж авсан мэдээлэл дээр өөрийн санал бодлоо хэлэх, шийдвэрт саналаа тусгуулах боломж олгосон уу?			
11	Иргэдэд компанитай холбоотой шийдвэр гаргалтад оролцох, хамтран ажиллах, хяналт мониторинг хийх боломж байсан уу?			

Бүлгийн болон ганцаарчилсан ярилцлагаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг цуглуулах боломжтой. Ингэхдээ доорх жишиг асуултуудыг ашиглаарай.
Үүнд:

- Та бүхэнд тус хайгуул хийх гэж буй, хийж буй компанийн талаарх мэдээллийг авах боломж хэр байсан бэ?
 - o Компанийн зүгээс та бүхэнд бичгээр, ямар нэг уулзалт хийж мэдээлэл хүргэсэн үү?
 - Уулзалтыг зохион байгуулах мэдээллийг та яаж мэдэж авсан бэ? Танд бичгээр зар ирж байсан уу? Хэрэв тийм бол бидэнд үзүүлэхгүй юу? (боломжтой бол хуулбарыг авах, гар утсаараа зургийг нь дарах)
- Хэрэв тийм бол та бүхэнд тус компанийн хайгуулын үйл ажиллагаатай холбоотой өөрийн саналаа хэлэх, эрх ашгаа хамгаалахад саналаа тусгах боломж нь ямар байсан бэ? Ялангуяа эмэгтэйчүүдэд учирч болох сөрөг нөлөөлөлтэй холбоотой шийдвэр гаргалтад оролцох боломж байсан уу?
- Тус хайгуулын компани нь таны амьдарч буй газар, тухайлбал өвөлжөө болон малын бэлчээр дээр хайгуул хийхдээ танд мэдээлсэн үү? Зөвшөөрөл авсан уу? Хайгуул хийх зөвшөөрлөө үзүүлсэн үү?
 - o Хайгуулын компани нь хайгуул хийхдээ таны амьдардаггүй ч гэсэн сүсэглэн биширдэг уул ус, дов толгодод гэх мэт түүх

соёлын газарт хайгуул хийхдээ та бүхнээс зөвшөөрөл авсан уу?

- Зөвшөөрөл авсан бичиг байгаа эсэх
- Хайгуулын компани нь та бүхний хэрэглэдэг усыг авч хэрэглэдэг үү? Хүн болон малын ундны усны хэрэглээнд ямар нэг өөрчлөлт оруулсан уу? (усны нөөцийг багасгасан, бохирдуулсан гэх мэт)
- Тус хайгуулын компанийн үйл ажиллагаа эхэлснээр таны амьдрах орчин, нөхцөл байдалд өөрчлөлт орсон уу? (дуу чимээ их гарах болсон, тоосжилт нэмэгдсэн, малаа бэлчээх газраа өөрчилсөн, нүүх шаардлагатай болсон, худаг уснаасаа холдсон гэх мэт)
- Таны болон танай гэр бүлийн гишүүдийн аюулгүй амьдрах нөхцөл өөрчлөгдсөн үү? (хайгуулын үйл ажиллагаатай холбоотой компанийн зүгээс эсвэл төр захиргааны байгууллагаас ямар нэг дарамт шахалт ирсэн үү? Нутаг орноосоо нүүхийг шаардсан уу? Олон танихгүй хүмүүс танай нутагт нүүж ирсэн үү? Архидалт нэмэгдсэн үү гэх мэт)
- Бусад нэмэлт асуултууд

2. Олборлолтын үеийн эмэгтэйчүүдийн эрхийн зөрчлийг үнэлэх ЖҮНҮ асуулга, ярилцлагын асуултууд:

Нэгдүгээр хэсэг. Олборлолт явагдаж буй газар нутагт амьдарч буй орон нутгийн эмэгтэйчүүдээс асуух асуулт

I. Ерөнхий мэдээлэл:

1. Байршил: (олборлолт хийж буй газар):
2. Уурхайн компанийн нэр:
3. Олборлолтын төрөл:
4. Санхүүжилт, хөрөнгө оруулалт нь хаанаас вэ?
5. Асуулга авч буй огноо: 20. . оны . . сарын . . . өдөр

II. Олборлолт явуулах зөвшөөрөл авсан үйл явц

Олборлолт явуулах зөвшөөрөл авах үйл явцад орон нутгийн иргэд, эмэгтэйчүүдийг хэрхэн оролцуулж байсныг үнэлэхдээ өмнөх бүлэгт буюу “Олборлолтын өмнөх үе шат”-нд хэрэглэж байсан асуулга, ярилцлагын асуултуудыг ашиглах боломжтой.

II. Олборлох уурхайгаас гарах нөлөөллийг ЖҮНҮ тусламжтайгаар үнэлэх асуулга

1. Олборлох уурхайн төсөл эхэлснээс хойш таны ажил үүрэгт ямар нэг өөрчлөлт орсон уу? (Жишээ нь усаа илүү хол газраас очиж авдаг болсон, эрчүүд нь өөр газар очиж ажил хийх шаардлагатай болсон гэх мэт)
 - Тийм
 - Үгүй
 - Би энэ талаар мэдэхгүй байна
2. Танай гэр бүл ямар нэг газар өмчилдөг үү? Тийм бол хэний нэр дээр байдаг вэ?
 - Тийм, хэний нэр дээр байдаг вэ?
 - Нөхөр
 - Эхнэр
 - Эхнэр, нөхрийн хамтын эзэмшилд
 - Үгүй
3. Та уурхайн олборлолтоос болж өмчилж байсан газраа алдсан уу?
 - Тийм
 - Үгүй, дараагийн асуултыг алгасна уу.
4. Таныг болон танай гэр бүлийг олборлолт явуулахтай холбоотойгоор хүчээр танай эзэмшлийн газраас хөөн гаргасан уу?
 - Тийм
 - Үгүй, дараагийн асуултыг алгасна уу.
5. Та болон танай гэр бүлийн эзэмшлийн газрыг авсныхаа төлөө уурхайн компани танайд ямар нэгэн нөхөн төлбөр өгсөн үү?
 - Тийм
 - Үгүй
 - Мэдэхгүй
6. Та уурхайгаас болж орон байрнаасаа нүүх, өвөлжөө хаваржааны нутгаасаа нүүх шаардлагатай болсон уу?
 - Тийм, танд нөхөн төлбөр өгсөн үү?
 - Тийм
 - Үгүй

7. Энэ олборлолтын төсөл эхлэхээс өмнө таны орлого олдог гол эх үүсвэр юу байсан бэ?

- Газар тариалан, хүнсний ногоо тариалалт
- Мал аж ахуй, сүү сааль, ноос ноолуур
- Тахиа, шувууны аж ахуй
- Байгалийн баялаг, жимс жимсгэнэ, чацаргана, суль, сульхир
- Бусад

8. Олборлолт эхэлснээс хойш таны орлого олох энэ үйл явцад ямар нөлөө үзүүлсэн бэ?

- Орлого буурсан
- Орлого өссөн
- Одоогоор хэлж мэдэхгүй байна

9. Олборлолт эхэлснээс хойш танай орон нутаг зам тээврийн ямар нэг аваар осол гарсан уу?

- Тийм
- Үгүй
- Би энэ талаар мэдэхгүй байна

Эрүүл мэнд, байгаль орчин, нийгэм- соёлын нөлөөлөл

1. Байгаль орчны нөлөөлөл:

№	Олборлолт эхэлснээс хойш танай орон нутагт дараах байгаль орчны сөрөг нөлөөллүүд гарсан уу?	Тийм	Үгүй	Мэдэхгүй
1,	Ус/гол горхи багасах, ширгэж алга болох			
2	Хөрс бохирдож, хуурайших, цөлжилт явагдах (өвс ургамлын гарц муудах гэх мэт)			
3	Агаар бохирдох			
4	Дуу чимээ нэмэгдэх			
5	Ой мод багасах, устгах			
6	Ургац хураалт багасах, боломжгүй болох			
7	Хүнсний хүртээмж багасах			
8	Ойгоос түүдэг эмийн ургамал багасах, алга болох			
9	Бусад:			

Жич: Байгаль орчны нөлөөлөлтэй холбоотой дараах нэмэлт мэдээллийг мөн цуглуулаарай. Үүнд:

1. Усны хомсдол, бохирдол, гол горхи ширгэсэн асуудал байгаа талаар тухайн орон нутгийн иргэд асуулга, ярилцлагын үеэр хэлсэн бол Байгаль Орчны Яам, орон нутгийн холбогдох төрийн байгууллага, Усны сав газраас тухайн усны хэмжээ хэвийн байсан талаарх баримтыг авч, уурхайн үйл ажиллагаатай холбоотойгоор багасч байгаа, бохирдсон байгааг мэргэжлийн байгууллага, хүмүүсийн тусламжтайгаар баримтжуулна.
2. Хөрсний бохирдол, эвдрэлтэй холбоотой асуудал байна гэж асуулга, ярилцлагаар гарсан бол тухайн хөрсний бохирдол, эвдрэл гэмтэл хэрхэн явагдсан талаар уурхайн өмнөх дараах харьцуулсан фото зураг авах, мэргэжлийн лабораторид хөрсний шинжилгээг хийлгүүлэх зэргээр баримтжуулах боломжтой.
3. Мөн уул уурхайн үйл ажиллагаатай холбоотойгоор ой мод болон бэлчээрийн шимт ургамал багасах, устгах, ан амьтан, шувууд болон эмийн ургамлууд ургахаа больж ховордож утсан гэсэн мэдээллийг нутгийн иргэд, эмэгтэйчүүд өгсөн бол энэ сөрөг нөлөөллийг байгаль орчны байцаагч, экологийн цагдаа, болон бусад мэргэжлийн хүмүүс байгууллагын тайлан, ярилцлагаар харьцуулан баримтжуулж болох юм.
4. Мөн уул уурхайн үйл ажиллагаатай холбоотой агаар бохирдсон тохиолдолд агаарын бохирдлын хэмжигч багажаар хэмжиж тодорхойлох замаар баримтжуулалтаа баяжуулаарай.

2. Эрүүл мэндэд үзүүлэх нөлөөлөл:

№	Олборлолт явагдаж буй газар нутагт амьдарч буй иргэдийн, ялангуяа хүүхэд эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндэд уурхайгаас шалтгаалсан ямар нэг эрүүл мэндийн сөрөг нөлөө үүссэн үү?	Тийм	Үгүй	Мэдэхгүй
1	Уушигны шохойжилт			
2	Нөхөн үржихүйн эрүүл мэндтэй холбоотой өвчлөл			
3	Цацраг идэвхт бодисын хордлого			
4	Амьсгалын замын өвчин			
5	Арьс загатнах, аллерги өгөх			
6	Нүдний өвчлөл			
7	Бусад:			

Эрүүл мэндийн үйлчилгээ, асаргаатай холбоотой асуулт				
8	Компани болон засгийн газраас тухайн газар нутагт амьдарч буй иргэдийн дунд эрүүл мэндийн тогтмол үзлэг зохион байгуулдаг уу?			
9	Уурхайгаас үүдсэн эрүүл мэндийн асуудалд эмэгтэйчүүдэд компани болон засгийн газраас ямар нэгэн нөхөн төлбөр өгсөн үү?			
10	Уул уурхайгаас үүдэлтэй хол нүүснээс болж жирэмсэн болон нярайн хяналтдаа орж чадахгүй хоцрох явдал гарч байсан уу?			

Жич: Эрүүл мэндтэй холбоотой сөрөг нөлөөлөл гарсан талаар тухайн орон нутгийн иргэд, эмэгтэйчүүд ярилцлага, асуулгаар илэрхийлсэн бол дараах нэмэлт баримтжуулалтуудыг мөн хийх шаардлагатай. Үүнд:

1. Уул уурхайн үйл ажиллагаатай холбоотой шохойжилт, амьсгалын замын өвчлөл, нүдний өвчлөл, нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн асуудал ихэссэн бол энэ талаарх шинжилгээний баримт, тухайн сум орон нутгийн эмнэлгийн байгууллагаас хийсэн судалгаа, статистикийн нэгтгэл, орон нутгийн эмчийн ярилцлага
2. Уул уурхайн үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй хөрс, усны бохирдол, химийн бодисын аюулгүй ажиллагааны алдагдлаас үүдэлтэй ямар нэг арьсны өвчлөл, харшил аллергины асуудал байгаа талаар орон нутгийн иргэд, эмэгтэйчүүд асуулга ярилцлагын үеэр дурдсан бол арьсан дээрх харшлын зургийг тухайн оршин суугчийн зөвшөөрөлтэйгөөр авч баримтжуулан хавсаргаж болно. Түүнчлэн, харшлын эсрэг тест өгч юунаас харшил үүссэн талаарх баримтыг ч бас хавсаргаж болох юм.

Уул уурхайн олборлолт явуулж буй компаниуд ямар төрлийн химийн бодисыг ямар хэмжээгээр хэрэглэж байгаа тайланг Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын www.e-reporting.eitimongolia.mn болон Байгаль орчны мэдээллийн сангийн <https://eic.mn/> сайтаас авч, хянаж, үнэлгээндээ хавсаргаарай.

3. Нийгэм – соёлын нөлөөлөл

№	Танай орон нутагт нийгмийн дараах үр нөлөөнүүд гарсан уу?	Тийм	Үгүй	Мэдэхгүй
1	Шилжин суурьшилт ихэссэн			
2	Гэр бүлийн хүчирхийлэл нэмэгдсэн			

3	Амиа хорлолт нэмэгдсэн			
4	ХДХВ/ДОХ болон БЗДХ ихэссэн			
5	Мансууруулах бодисын хэрэглээ ихэссэн			
6	Архидалт ихэссэн			
7	Биеэ үнэлэлт (Ялангуяа насанд хүрээгүй охидын дунд) нэмэгдсэн			
8	Хүчингийн гэмт хэргийн тоо өссөн			
9	Хүүхдийн хөдөлмөр (газар, малаа алдсанаас болж ядуурснаас эцэг эхчүүд хүүхдээрээ хөдөлмөр эрхлүүлэхэд хүрэх)			
10	Малын ноос түүхий эдийг боловсруулж борлуулахад сөргөөр нөлөөлөх			
11	Жилийн дөрвөн улиралд нүүдэл хийх газаргүй болох			
12	Хадлан өвс тэжээл авах, оторлох газар нутаггүй болох			
13	Хурдан морь уях, наадам арга хэмжээ зохион байгуулах газаргүй болох			
14	Малын үүлдэр угсаа авч үлдэх, өвлүүлэхэд хүндрэлтэй болох			
15	Өвөг дээдсээс идээшиж дассан нутагтаа үргэлжлүүлэн амьдрахад хүндрэлтэй болох			
16	Овоо тахилгаа шүтэх, тахих, хөндөхгүй байх заншил зөрчигдөх			
17	Ихсийн газар ариун дагшин байх, үр хүүхэд хойч үе сайн сайхан явах итгэл үнэмшил алдагдахад хүрэх			
18	Ус рашаанаа ашиглах, хамгаалж чадахгүйд хүрэх			
19	Малын сүү цагаан идээгээ боловсруулахад болон худалдан борлуулж чадахгүйд хүрэх			
20	Уул уурхайгаас үүдэлтэй хол нүүснээс болж хүүхдүүд сургууль, цэцэрлэгтээ явж чадахгүйд хүрэх			
21	Та явганаар ус авахаа болиод холоос мотоцикл, унаа машинаар ус авдаг болох			
22	Малын ус багассанаас худаг дээр малаа услах цаг нэмэгдсэн үү?			
23	Ундны уснаас холдсоноор хүний хараат (машин, мотоциклгүйн улмаас хүнээс гуйх, компанийн хүргэлтийн усыг хүлээх гэх мэт) байдалд орсон уу?			
24	Тоос шороо нэмэгдсэнээс гэр орны цэвэрлэгээний ажил ихэссэн үү?			
25	Бусад			

Жич: Нийгэм-соёлын нөлөөлөл нь тухайн орон нутгийн амьдралын хэв маяг, түүх соёл, итгэл үнэмшилтэй холбоотой олон асуудлыг өргөн хүрээнд хамарсан чухал ойлголт байдаг билээ. Тиймээс уул уурхайн шууд болон

шууд бус нөлөөллийн бүсэд амьдарч буй орон нутгийн иргэд, эмэгтэйчүүдээс ярилцлага, асуулгын үеэр илэрхийлсэн нийгэм, соёлын эрхийн зөрчлийг дараах нэмэлт мэдээлэл цуглуулах байдлаар баримтжуулж баталгаажуулах шаардлагатай. Үүнд:

1. Тухайн орон нутагт уул уурхайн үйл ажиллагаатай холбоотой нийгмийн сөрөг үйлдлүүдийн (архидалт мансууруулах бодисын хэрэглээ, зодоон танхай, гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүчингийн гэмт хэрэг, амиа хорлолт, осол аваар) талаарх мэдээллийг орон нутгийн цагдаагийн байгууллагаас, эмнэлгийн байгууллагаас (хүчингийн гэмт хэрэг, биеэ үнэлэлт, гэр бүлийн хүчирхийлэл, ХДХВ/ДОХ, БЗДХ өвчлөл ихэссэн талаарх статистик мэдээллийг) авч болно.
2. Нүүдэллэх газаргүй болж, нутаг орноосоо шахагдан нүүх, өвөг дээдсийн онгон дагшин газартаа очих боломжгүй болж уул уурхайн компанид булаалгах, хадлан өвс тэжээлээ хураах газаргүй бол хавчигдаж байгаа талаарх мэдээллийг фото зураг болон нийгмийн зураглал хийх аргаар давхар баримтжуулах боломжтой.
3. Иргэдийн мал аж ахуй, газар тариалангаас олдог байсан орлого нь уул уурхайн үйл ажиллагаанаас болж хэрхэн буурч, алга болж байгаа талаарх мэдээллийг кэйс түүх, болон ярилцлагын аргаар дэлгэрэнгүй баримтжуулаарай.
4. Уул уурхайтай бүс нутгийн малын үнэ ханшийг бусадтай харьцуулан дүгнэх. Тухайлбал бусад уурхай байхгүй сумдын малын махтай харьцуулахад танай сум, багийн малын махны үнэ, ноос ноолуур бусад түүхий эдийн үнэ ямар байгааг харьцуулж судлаарай.

III. Уурхайг хаах төлөвлөгөө, Компанийн амлалт,

1. *Олборлолт дууссаны дараа байгаль орчны нөхөн сэргээлт, уурхайг хаахтай холбоотой ямар нэг мэдээллийг компани та бүхэнд өгсөн үү? Энэ талаар танилцуулга мэдээлэл өгсөн үү,*
 - o Тийм
 - o Үгүй
 - o Би энэ талаар мэдэхгүй байна
2. *Компани үйл ажиллагаа явуулж эхлэхийн өмнө орон нутгийн иргэдэд дараах амлалтуудаас алийг нь өгсөн бэ? (хэдэн ч хариулт сонгон, дугуйлж болно)*

- o Ажлын байр (эрэгтэй, эмэгтэйчүүдэд зориулсан) нэмэгдүүлэх
 - o Сургууль, цэцэрлэг барих
 - o Эрүүл мэндийн төв байгуулах
 - o Худаг гаргаж өгөх
 - o Орон нутгийн төсөвт мөнгөн хандив өгөх
 - o Баяр ёслолын үеэр малчдад бэлэг тараах
 - o Малчдад оюутны сургалтын төлбөрийг төлж өгөх
 - o Бусад
3. *Компани олсон ашиг эсвэл ногдол ашгаас ямар нэг орлого өгнө гэж амласан уу?*
- o Тийм
 - o Үгүй
 - o Би энэ талаар мэдэхгүй байна
4. *Энэ олборлох төслөөс та ямар нэг ашиг хүртэнэ гэж бодсон уу?*
- o Тийм
 - o Үгүй
 - o Би энэ талаар мэдэхгүй байна

Олборлолт дууссаны дараа тухайн орон нутгийн иргэд, эмэгтэйчүүдийн амьдралд ямар эерэг өөрчлөлт бий болсон байх талаар хаалтын төлөвлөгөөнд туссан уу?

Үүн дээр газрын нөхөн сэргэлтээс гадна тухайн орон нутгийн иргэдийн амьдралд гарах өөрчлөлтийг урьдчилан тооцоолж, уурхай хаагдахад аж амьдрал хэвийн явагдах, ирээдүйн амьдралын баталгааг хангах тал дээр хийх ажил, зарцуулах санхүүжилтийг хаалтын төлөвлөгөөнд тусгасан уу?

Эмэгтэйчүүдэд олборлох уурхайгаас гарах үр дагавар\үр нөлөөг урьдчилсан байдлаар тооцоолох, эмэгтэйчүүдэд тулгарсан үр нөлөөг ЖҮНҮ тусламжтайгаар үнэлэхэд ашиглаж болох ярилцлагын асуултууд:

- Танай орон нутагт эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн гэрийн ажил үүргийн хуваарь юу вэ?
 - a. Олборлох уурхайн төсөл эхэлснээс хойш энэ ажил үүрэгт ямар нэг өөрчлөлт орсон уу? (аль нэг нь гэрийн ажлыг хийхэд илүү олон цаг зарцуулах болсон, эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн эсвэл гэр бүлийн гишүүдийн гэрийн ажил дахь үүрэг солигдох гэх мэт)

- Танай гэр бүл ямар нэг газар эзэмшиж / өмчилдөг үү? Тийм бол хэний нэр дээр байдаг вэ? Албан ёсны бүртгэл хийлгэж гэрчилгээ авсан уу? Ямар хугацаатай гэрээ эсвэл өмчлөх эрхтэй вэ?
- Та уул уурхайн үйл ажиллагааны үр дагавар\ үр нөлөөгөөр эзэмшил / өмчлөлийн газраа алдсан уу? Хэрэв тийм бол:
 - a. Таныг болон танай гэр бүлийг хүчээр танай эзэмшлийн газарт, эсвэл эцэг эхээс уламжлан ирсэн өвөлжөө, хаваржаа, малын бэлчээрээс нүүлгэсэн үү?
 - b. Үүнийхээ төлөө ямар нэгэн нөхөн төлбөр, нөхөн сэргээлт хийсэн үү? Хэрэв тийм бол:
 - i. Газрын нөхөн төлбөрт өгсөн мөнгөний хэмжээ юм уу, шинээр ямар газар өгсөн бэ? Та сэтгэл хангалуун үлдэж чадсан уу?
 - ii. Нөхөн төлбөр болон нөхөн сэргээх үйлчилгээг ямар хугацаанд үзүүлсэн бэ?
 - iii. Нөхөн төлбөрөө авах хооронд танд ямар нэг асуудал тулгарсан уу?
 - iv. Хэрэв таны газрын оронд өөр газар өгсөн бол, тэр газар танай гэр бүлийнхний хамтын эзэмшилд (өрхийн тэргүүн болон эхнэрийн нэр дээр) очсон уу?
 - v. Танай газар болон хөрөнгийн үнэлгээг хэрхэн тогтоосон, шударга байж чадсан гэж та үздэг үү?
 - c. Ингэж газраа алдсанаар танд ямар сөрөг нөлөө гарсан, амьдралын чанарт ямар өөрчлөлт орсон бэ?
 - d. Шинээр буусан газар нь хуучин өвөлжөө, хаваржааны газраас чанар, өгөөжийн хувьд дээрдсэн үү эсвэл дордсон уу?
- Та уурхайгаас болж орон байрнаасаа нүүх шаардлагатай болсон уу? Хэрэв тийм бол,
 - a. Танд ямар нэг нөхөн төлбөр өгсөн үү? Хэрэв тийм бол,
 - i. Газрын нөхөн төлбөрт өгсөн мөнгөний хэмжээ, шинээр ямар газар өгсөн бэ? Та сэтгэл хангалуун үлдэж чадсан уу?
 - ii. Нөхөн төлбөр болон нөхөн сэргээх үйлчилгээг ямар хугацаанд, ямар хэлбэрээр үзүүлсэн бэ?
 - iii. Нөхөн төлбөрөө авах хооронд танд ямар нэг асуудал тулгарсан уу?

- b. Энэ өөрчлөлт таны өдөр тутмын амьдралд ямар нөлөө үзүүлсэн бэ?
- c. Нөхөн төлбөртэй холбоотой үүссэн гомдлоо хаана гаргасан бэ? Хэрхэн шийдвэрлэгдсэн бэ?
- Нөхөн төлбөр болон нөхөн сэргээх үйл ажиллагаатай холбоотой ямар нэг маргаантай тохиолдол/кейс байсан уу? Эдгээр тохиолдол, кейсүүд яаж шийдвэрлэгдсэн бэ?
- Энэ олборлолтын төсөл эхлэхээс өмнө таны орлого олдог гол эх үүсвэр юу байсан бэ? (газар тариалан, тахиа шувууны аж ахуй, мал аж ахуй гэх мэт)
 - a. Олборлолт эхэлснээс хойш таны орлого, амьдралын чанар энэ үйл явцад ямар өөрчлөлт гарсан бэ?
 - b. Олборлолт эхэлснээс хойш, таны олдог орлого нэмэгдсэн үү эсвэл буурсан уу?
- Олборлолт эхэлснээс хойш танай орон нутагт замтай холбоотой шинэ асуудлууд үүссэн үү? Жишээ нь тоосжилт, хэт олон машин зорчих, бэлчээрээр замгүй газраар машин явах, хүний хөл хөдөлгөөн нэмэгдэх гэх мэт. Үүний үр дүнд ямар өөрчлөлтүүд гарсан бэ? Ямар нэгэн аваар осол гарсан уу?
- Бэлгийн дарамт зэргээс үүдэж эмэгтэйчүүд ганцаараа явахаас, охидуудаа ганцаар явуулахаас санаа зовох зэрэг байдал гардаг болсон уу? Өрх толгойлсон, эсвэл нөхөргүй эмэгтэйчүүдэд бэлгийн дарамт ирэх, айдастай байх байдал нэмэгдсэн үү?
- Нутгийн иргэд үнэ цэнэгүй болох, үл тоогдох асуудал гарч байна уу?
- Уурхайд эхнэр, нөхрийн аль нэг нь ажилд орсноос болж, эсвэл уурхайн үйл ажиллагаанаас болж орлогоо алдсанаас үүдэн эхнэр/нөхрийн аль нэг нь өөр газарт очиж ажиллах гэх мэт гэр бүл хуваагдаж амьдрах асуудал гарч байна уу?
- Уламжлалт ахуйд өөрчлөлт орох, хоолны газар, буудлын тоо хэт өсөх, зугаа цэнгээн шоу арга хэмжээ олшрох, гаднын хүний тоо өсөх
- Нутгийн иргэд олон судалгаанд хамрагдах, залхах улмаар аль нь чухал чухал бусыг ялгахгүй болж уйдаах, улмаар мэдээлэл өгснийхөө төлөө төлбөр нэхэх
- Уурхайг дагасан шилжин суурьшилт ихэссэнээр боловсрол, эрүүл мэндийн үйлчилгээний чанар муудсан.

Олборлох үеийн уурхайн компанид ажиллаж буй орон нутгийн эмэгтэйчүүдээс асуух ЖҮНҮ асуулга

I. Ерөнхий мэдээлэл:

1. Байршил: (олборлолт хийж буй газар):
2. Уурхайн компанийн нэр:
3. Олборлолтын төрөл:
4. Санхүүжилт, хөрөнгө оруулалт нь хаанаас вэ?
5. Асуулга авч буй огноо: 20. . оны . . сарын . . өдөр

1. Та энэ компанид ажилд орохын өмнө ямар нэг ажил хийж байсан уу?
 - Тийм бол, та ямар ажил хийдэг байсан бэ?
 - Үгүй
2. Та энэ уурхайн компанид ажилд ороход юу нөлөөлсөн бэ?
 - Цалин мөнгө
 - Байршил
 - Компаниас өгдөг бусад хангамжууд
 - Бусад
3. Компанид хийж буй таны ажил байнгын, улирал тутмын аль нь вэ?
 - Байнгын (жилийн 4 улирал ажилладаг)
 - Улирлын шинжтэй (зөвхөн дулааны улиралд ажилладаг)
 - Гэрээт (гэрээгээр үе үе ажилладаг)
 - Бусад
4. Компани уурхайн олборлолтын үйл ажиллагаа эхлэхээс өмнө санал болгож байсан ажилдаа таныг авсан уу?
 - Тийм
 - Үгүй, анх санал болгож байсан ажлын байр яаж өөрчлөгдсөн бэ?
5. Дараах асуултуудад хариулна уу?

№	Асуултууд	Тийм	Үгүй	Мэдэхгүй
1	Уул уурхайн компанид ажилд орсноор орон нутгийн иргэдээс дарамт шахалт үзүүлэх, нэр хоч өгөх асуудал гарсан уу?			

2	Та ажилд орох үедээ ямар нэг ялгаварлан гаруурхалтад (эмэгтэй гэдгээсээ болж, орон нутгийн иргэн гэдгээсээ болж, мэдлэг мэдээлэлгүйгээсээ болж гэх мэт) өртөж байсан уу?			
3	Та эрэгтэйчүүдтэй адил хэмжээний цалин авч байгаа юу?			
4	Та илүү цагаар ажилласан үедээ илүү цагийн мөнгө авдаг уу?			
5	Та ээлжээр ажиллах шаардлагатай болдог уу?			
6	Компани таныг ямар нэг сургалтад хамруулсан уу?			
7	Та, компанид ямар нэг бэлгийн дарамтаас хамгаалах бодлого байдаг эсэх талаар мэдэх үү?			
8	Энэ ажлаас болж таны эрүүл мэндэд ямар нэг сөрөг өөрчлөлт гарсан уу?			
9	Ажлын байран дээрээ гэмтэж бэртсэн тохиолдолд компанийн зүгээс танд нөхөн төлбөр олгож байсан уу?			
10	Та хөдөлмөрийн гэрээгээр ажилладаг уу?			

Дэлгэрүүлж асууж болох ярилцлагын асуултууд

- Таны одоогийн хийж байгаа ажил:
 - Ажиллах цагийн хувьд
 - Долоо хоногт ажиллах өдрийн хувьд
 - Энэ ажлыг хийж эхэлснээс хойш таны амьдралын чанар дээшилсэн үү?
- Та энэ компанид хөдөлмөрийн гэрээтэй ажилладаг уу? Эсвэл түр ажлын байр уу? Хэрэв тийм бол гэрээний хугацаа ямар вэ?
- Таны хувь хүний хөгжил энэ компанид ямар байгаа гэж та боддог вэ? Таныг карьераа өсгөхөд компани дэмжлэг үзүүлдэг үү?
- Та компанид ажиллах хугацаандаа ямар нэгэн бэлгийн дарамттай учирч байсан уу? Хэн нэгэнд мэдэгдсэн үү? Хэрэв тийм бол, та юу хийсэн бэ? Энэ талаар компанийн зүгээс арга хэмжээ авсан уу, та сэтгэл хангалуун байгаа юу?
- Компанид эмэгтэйчүүдийн эрх ашгийг хамгаалах ямар нэг хороо юм уу? эсвэл үйлдвэрчний эвлэлийн төлөөлөгч байгаа юу?
- Та компанийн менежменттэй холбоотой санал бодлоо хэлэх суваг юу вэ?
- Компанийн менежменттэй холбоотой өөрийн санал бодлоо илэрхийлж байсан таны туршлага юу вэ?
- Ажлаа хийхэд шаардагдах хооллох газар, ариун цэврийн өрөө, амрах өрөө, хүүхэд асрах өрөө, ажил руугаа хүрэх тээврийн хэрэгсэл гээд дэд бүтцээр таныг хангалттай хангадаг байсан уу?

9. Жирэмсэн эмэгтэйчүүд ямар төрлийн жирэмсний тэтгэмжүүд авах боломжтой байдаг вэ?
10. Танай гэр бүл орон байр, боловсрол, эрүүл мэнд болон даатгалын ямар тэтгэмж авч байсан бэ?
11. Хөдөлмөр хамгааллын хувцас, маск гэх мэт ямар хэрэгслүүдээр компани таныг хангадаг вэ?
12. Та, танай орон нутгаас ажилд орсон эмэгтэйчүүдээс ажлаасаа халагдсан ямар нэг тохиолдол мэдэх үү? Хэрэв тийм бол ямар шалтгааны улмаас ажлаасаа халагдсан бэ?
13. Ямар нийгмийн халамжийн тэтгэмжийг компани санал болгодог бэ?
14. Компани ХДХВ/ДОХ-с урьдчилан сэргийлж, хамгаалах талаар ямар бодлого баримталдаг вэ?
15. Уурхайг хаах төлөвлөгөөний талаар компани танд юу хэлсэн бэ?
16. Хэрэв уурхай хаагдсан тохиолдолд таны орлого нэмэгдүүлэх ямар арга замуудыг компани санал болгосон бэ?
17. Компани хаагдахын өмнөх амласан нөхөн төлбөр нь хэд/юу байсан бэ?
18. Та ажлын байран дээрээ аюултай байгаа юм шиг мэдэрч байсан удаа бий юу? Хэрэв тийм бол ямар шалтгаанаар вэ?

I. Компанийн талаарх дэлгэрэнгүй мэдээлэл

Компанийн албан ёсны нэр, нутгийнхны дунд нэршсэн нэр	
Яг одоо олборлолт хийж буй байршил	
Олборлолтын үйл явц: эрэл, хайгуул, ашиглалт, хаалт, баяжуулах, боловсруулах алин болох	
Хэрэв олон улсын компани бол бүртгэл нь хаана байдаг	

II. Ажилтны талаарх дэлгэрэнгүй мэдээлэл						
Тоо бичих	Удирдлагын түвшинд		Ажилчны түвшинд		Бүгд	
	Байнгын	Гэрээт	Байнгын	Гэрээт	Байнгын	Гэрээт
Эрэгтэй						
Эмэгтэй						

III.Эмэгтэй ажилтнуудын албан тушаалын талаарх мэдээлэл								
Хэлтэс /нэгж/процесс/Үйл ажиллагаа*-ны нэр	Ажилтны албан түвшин**							
<p>**Эдгээр нь хэлтэс/нэгж/процесс/үйл ажиллагаан дахь албан тушаалын түвшин юм. Доорх зайд ямар албан тушаалын түвшин байдгийг жагсаан бичнэ үү. Жишээ нь: Үйлчлэгч, тогооч, Том машины жолооч, дэлбэлэгч, хүний нөөцийн хэлтэс, аюулгүй ажиллагааны ажилтан, харуул (гэр бүлээрээ хийдэг), захиргааны ажилтан, менежер гэх мэт</p>								

IV. Эмэгтэй ажилтнуудын:

- A. Тухайн орон нутгаас ажилд орсон эмэгтэйчүүдийн тоо, ажиллаж байгаа албан тушаал, одоогийн байдлаар –
- B. Өөр орон нутгаас ажилд орсон эмэгтэйчүүдийн тоо, ажиллаж байгаа албан тушаал, одоогийн байдлаар –

V. Компанийн бодлого

Ажилд авах, ажлаас цомхотгох бодлого

1. Компанийн ажилд авах, ялангуяа эмэгтэйчүүдийг ажилд явах бодлого нь юу вэ? Гол бодлогуудаас дурдана уу?
2. Ажилд авахдаа компани жендэрийн тэгш байдлыг хэрхэн хангадаг вэ?
3. Орон нутгийн эмэгтэйчүүд ихэвчлэн ямар ажлын байр, албан тушаалд ордог вэ? Та бүхний мэдлэг, ур чадварыг шударга үнэлдэг үү.
4. Орон нутгийн эмэгтэйчүүд болон гаднаас ирж ажиллаж буй эмэгтэйчүүд хооронд ажлын байр бусад цагийн нөхцөл ялгаа байдаг уу?
5. Компани үйл ажиллагаа явуулж эхэлснээс хойш сүүлийн 5 жилд удирдлагын түвшинд эрэгтэйчүүдтэй харьцуулахад хичээн эмэгтэйг ажилд авсан бэ?
6. Компани үйл ажиллагаа явуулж эхэлснээс хойш сүүлийн 5 жилд ажилчны түвшинд эрэгтэйчүүдтэй харьцуулахад хичээн эмэгтэйг ажилд авсан бэ?
7. Компани ажилтнуудынхаа тоог багасгасан удаа бий юу? (тийм/үгүй) хэрэв тийм бол,

- a. Цомхотголд орсон эрэгтэй ажилтнуудын тоо
- b. Цомхотголд орсон эмэгтэй ажилтнуудын тоо
8. Цомхотголд орсон эмэгтэйчүүдэд өгсөн халагдсаны тэтгэмж нь юу байсан бэ?
9. Эдгээр эмэгтэйчүүдийг өөр ажилд ороход нь ямар дэмжлэг, туслалцаа үзүүлсэн бэ?
10. Цомхотгол хийх үеэр ажилтнуудад хэд хоногийн өмнө ямар хэлбэрээр мэдэгддэг, харилцах харилцаа нь ямар байсан бэ? өмнөхтэйгөө адилхан байсан уу?
11. Цомхотгол хийх үйл явц дахь эмэгтэйчүүдийн хороо, үйлдвэрчний эвлэлийн үүрэг оролцоо ямар байсан бэ?

Урамшууллын бодлого

1. Эмэгтэйчүүд адилхан ажил хийгээд эрэгтэйчүүдийн адил цалин авдаг уу?
2. Эмэгтэйчүүд илүү цагаар ажиллавал илүү цагийн хөлс яаж олгодог вэ?
3. Эмэгтэйчүүд хөдөлмөрийн хөлстэй холбоотой маргаан үүсгэх, шийдвэрлэх ойлгомжтой бүтэц байдаг уу

Сургалтын бодлого

1. Сургалтад хамрагдахад эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь ямар байдаг вэ?
2. Эмэгтэйчүүдэд зориулан хэдэн удаагийн сургалт явуулсан бэ? (сургалтын календарьчилсан төлөвлөгөөг хавсаргах)
3. Эдгээр сургалтууд нь үйлчилгээний ажил хийдэг эмэгтэйчүүд компани дотроо түвшин ахисан ажил хийхэд туслах ур чадваруудыг өгсөн үү?
4. Эмэгтэйчүүдэд зориулсан тусгай болон захиалгын сургалт нь эмэгтэйчүүдийг техникийн салбарт ажиллах боломжтой болгоход тусалсан уу?
5. Эдгээр сургалтууд нь эмэгтэйчүүдийг тушаал дэвшихэд дэмжлэг үзүүлсэн үү?
6. Эмэгтэйчүүдийг мэдлэг ур, чадвараа дээшлүүлэх зорилгоор компаниас гадуурх сургалтад хамруулсан уу?
7. Гамшгийн үеийн менежментийн сургалтад эмэгтэйчүүдийг хамруулсан уу?

Ажлын цаг

1. Өдөрт эмэгтэйчүүд хэдэн цаг ажиллах ёстой байдаг вэ?
2. Долоо хоногийн хэдэн өдөрт эмэгтэйчүүд ажиллах ёстой байдаг вэ?

3. Эмэгтэйчүүд ээлжээр ажилладаг уу? хэрэв тийм бол, ямар ээлжээр ажилладаг бэ? (24/72, 24/48 гэх мэт)
4. Шөнийн ээлжид ажилладаг эмэгтэйчүүдийг компаниас ямар төрлийн хангамжаар хангадаг вэ? Жишээ нь гэрээс нь авч, хүргэж өгөх, ажлын байр дээр аюулгүй байдлыг хангах гэх мэт
5. Орон нутгийн эмэгтэйчүүд гэрээсээ уурхайн кемп хүртэл хэдэн цаг явж ирдэг очдог вэ Нийт хэдэн цаг, замын асуудлыг шийдсэн үү

Бэлгийн дарамтаас хамгаалах бодлого

1. Компанид бэлгийн дарамтаас хамгаалах бодлого байдаг уу?
2. Энэ бодлогыг компани ажилтнууддаа хэрхэн танилцуулдаг вэ? (тэмдэглэлээр, ажилд урьсан захидал дотроо оруулсан байдаг гэх мэт)
3. Бэлгийн дарамтын хохирогч эмэгтэй хэнд хандаж өргөдөл, гомдлоо гаргах ёстой байдаг вэ?
4. Бэлгийн дарамтын өргөдөл гомдлыг яаж хүлээн авдаг вэ?
5. Танай компанид бэлгийн дарамттай холбоотой гарсан тохиолдлыг магадлан шалгах хороо байдаг уу?
6. Тэр хороог эмэгтэй хүн удирддаг уу?
7. Тэр хороонд хэдэн эмэгтэй гишүүн байдаг вэ?
8. Өргөдөл гомдол хүлээн авснаас хойш шийдвэрлэх хүртэл ямар хугацаатай байдаг вэ?
9. Өргөдөл гомдлыг хүлээн авснаас хойш ямар алхмууд хийгддэг вэ?
10. Ажилтнуудад бэлгийн дарамтаас хамгаалах бодлогыг танилцуулсан ямар сургалт байдаг вэ?
11. Танай компанид эмэгтэйчүүдэд бэлгийн дарамт үзүүлсэн тохиолдол байгаа юу? Хэрэв тийм бол ямар арга хэмжээ авсан бэ?
12. Хэрвээ бэлгийн дарамт үзүүлсэн этгээд буруутай гэдэг нь тогтоогдвол компанийн зүгээс ямар хариуцлага тооцдог вэ? ямар арга хэмжээ авдаг вэ?

ХДХВ/ДОХ-ын талаарх бодлого

1. Ажилд орсон, орох гэж байгаа хүмүүс өөрийнхөө ХДХВ/ДОХ-ын талаарх мэдээллийг компанид өгөх ёстой байдаг уу?
2. Ажилд орохын өмнө урьдчилсан эрүүл мэндийн үзлэг, шинжилгээ хийдэг үү?
3. Одоогийн ажиллаж байгаа ажилтнуудаа эрүүл мэндийн үзлэгт хамруулж,

ХДХВ/ДОХ-ын халдвар авсан эсэхийг тогтмол хянадаг уу?

4. Мэдээллийн нууцлал хэр хадгалагддаг вэ хэр найдвартай вэ Үүнээс болж ялгаварлан гадуурхалт байдаг уу
5. Ажилтнуудад зориулсан сайн дурын үзлэг, шинжилгээнд орох төхөөрөмж, хэрэгсэл байдаг уу? Энэ тохиолдолд шинжилгээний үр дүнг үзэх эрх компанид байдаг уу? Ажилтан өөрийн халдвартай эсэх мэдээллээ илчлэх шаардлагатай байдаг уу?
6. Хэрэв тухайн ажилтан ХДХВ/ДОХ-ын халдвартай гэдэг нь ажилтан өөрөө хэлээгүй байхад бусад эх сурвалжаас удирдлагад нь илчлэгдвэл түүний дараа юу болох вэ?
7. ХДХВ/ДОХ-ын халдвартай ажилтан удирдлагаасаа хэрхэн туслалцаа авах вэ?
8. ХДХВ/ДОХ-ын халдвартай ажилтнуудтай ажиллах ур чадварыг удирдлагад олгох ямар сургалт байдаг вэ?
9. Хэрэв ажилтан нь ХДХВ/ДОХ-ын халдвартай гэдгийг мэдчихвэл удирдлага ямар алхмууд хийх вэ?
10. ХДХВ/ДОХ-ын халдвартай өвчтөнд сэтгэл зүйн болоод эрүүл мэндийн ямар тусламж, дэмжлэг компанийн зүгээс үзүүлдэг вэ? Халдвар авсан ажилтнуудад зориулсан ямар эмчилгээний хөтөлбөрийг компаниас үзүүлдэг вэ? Хичнээн хүн энэ хөтөлбөрт бүртгэлтэй байдаг вэ?
11. ХДХВ/ДОХ-ын халдвартай ажилтан хэзээг хүртэл ажлаа хийхийг зөвшөөрдөг вэ?
12. Хэрэв ХДХВ/ДОХ-ын халдвартай ажилтан өөрийн ажлаа хийж чадахгүйд хүрвэл компанийн зүгээс өөр ажил санал болгодог уу?
13. Хэрэв тэд ямар ч ажил хийх боломжгүй болсон үед ямар тэтгэвэр, эрүүл мэндийн тэтгэмжээр хангадаг вэ?
14. Ажилтан нас барсны дараа түүний халдвартай байсан талаарх мэдээлэл ил болгодог уу?
15. Компани нийт ажилтнуудынхаа дунд ХДХВ/ДОХ-ын халдвар авахаас урьдчилан сэргийлэх мэдлэг олгох ямар кампанит ажил, үйл ажиллагаа хэрэгжүүлдэг вэ?
16. ХДХВ/ДОХ-ын талаарх мэдээллийг ажилтнууд хаанаас, хэрхэн авах боломжтой вэ?
17. Танай компани ХДХВ/ДОХ-ын талаар баримтлах бодлоготой юу?
18. Өнөөг хүртэл хэчнээн ХДХВ/ДОХ-ын халдварын тохиолдол танай

ажилтнуудаас бүртгэгдээд байна вэ? тэдний хэд нь эмэгтэй, хэд нь эрэгтэй вэ?

19. Олон Улсын Хөдөлмөрийн байгууллагаас ажиллах хүчинд зориулан гаргасан ХДХВ/ДОХ-ын бодлогын талаар та мэдэх үү?

Ажиллах орчин

1. Эмэгтэй ажилчид ажил дээрээ ямар хөдөлмөрийн хэрэгсэл ашигладаг вэ?
2. Эмэгтэйчүүдэд зориулсан хөдөлмөрийн тусдаа хэрэгсэл байдаг уу?
3. Ажлын байран дээрээ эмэгтэйчүүд ямар аюулгүйн тоног төхөөрөмж, ажлын хувцсаар хангагддаг вэ?
4. Ялгаа бүхий ажлын ямар нэгжүүд байдаг вэ? тэдний аль нь аюултай байдаг вэ?
5. Ямар төрлийн ажил/нэгжийг хийхийг эмэгтэйчүүдэд хориглодог вэ?
6. Эмэгтэй ажилтнуудад зориулсан нислэгийн үеэр баримтлах ямар дүрэм байдаг вэ? Нислэгийн үеэр эмэгтэйчүүд тусгай үйлчилгээ, хангамжаар хангагддаг уу?
7. Эмэгтэйчүүд ажлын байран дээрээ гэмтсэн тохиолдолд ямар нөхөн төлбөр, нөхөн сэргээх үйлчилгээ, даатгал үйлчилдэг вэ?
8. Эмэгтэйчүүдийн ажиллах орчин: агааржуулалт салхивч, гэрэлтэй эсэх, 00 эрэгтэй тусдаа, угаалгын өрөө байгаа эсэх г м

Эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл

1. Компанийн зөвлөл, үйлдвэрчний эвлэлд эмэгтэйчүүдийн төлөөллийг хэрхэн хангадаг вэ?
2. Эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь хэд вэ?
3. Энэхүү зөвлөл, үйлдвэрчний эвлэлд эмэгтэйчүүдийн оролцох үүрэг роль ямар вэ?
4. Зөвлөл/үйлдвэрчний эвлэл ямар эрх мэдэлтэй вэ?
5. Аюулгүй ажиллагааны нөхцөлийг баталгаажуулж, хангахад туслах аюулгүйн зөвлөлд эмэгтэйчүүдийн эзлэх төлөөлөл ямар байдаг вэ?

Дэд бүтэц

1. Эмэгтэйчүүдэд зориулсан ямар төрлийн хангамж/үйлчилгээ байдаг вэ?
 - a. Амралтын өрөө №
 - b. Хоолны газар №

- c. Ариун цэврийн өрөө №
 - d. Хүүхэд саатуулах газар №
2. Эмэгтэйчүүд ажлын байрандаа хүргүүлэх ямар нэг тээврийн хэрэгсэл байдаг уу? Тээврийн замын асуудал хэрхэн шийдэж чадсан эсэх: шороон зам, сайжруулсан эсэх, асфальтан зам гэх мэт

Тэтгэмж

1. Жирэмсний ямар тэтгэмж өгдөг вэ?
2. Шинэ аавын чөлөөг эрэгтэйчүүдэд олгодог уу?
3. Аюултай, хортой химийн бодистой харьцах ажил хийдэг эмэгтэйчүүд жирэмсэн байх үед болон хүүхэд нь нялх байх хугацаанд хор, аюулгүй өөр ажил орлуулан хийдэг үү?
4. Эмэгтэйчүүдэд, тэдний гэр бүлд зориулсан ямар эрүүл мэнд, орон байр, боловсролын үйлчилгээг компаниас хангадаг вэ?
5. Ямар төрлийн нийгмийн халамжийн тэтгэмжээр эмэгтэйчүүдийг хангадаг вэ?

Эрүүл мэнд

1. Аюултай, хортой ажил хийж буй эмэгтэйчүүдэд тэдний эрүүл мэндэд учрах сөрөг нөлөөллийн талаар мэдээлдэг үү?
2. Компани нь уурхай хаагдах үеийн эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөрт үзүүлэх нийгэм, эдийн засгийн үр нөлөөг үнэлсэн үү? Ямар үр нөлөөнүүд гарч болох вэ?
3. Эмэгтэйчүүдэд зориулсан нөхөн төлбөрийн ямар багц байдаг вэ?
4. Уурхай хаагдсаны дараа эмэгтэйчүүдийн амьжиргаанд дэмжлэг үзүүлэх өөр үйл ажиллагааны ямар төлөвлөгөө байгаа вэ?

Дэд гэрээгээр гүйцэтгэх ажил

1. Компани ямар нэг гэрээгээр гүйцэтгүүлж байгаа ажлын талаар та мэдэх үү?
2. Энэхүү дэд гэрээгээр гүйцэтгүүлж байгаа ажил нь ямар ажил болох, тэнд эмэгтэйчүүдийн хийх ажил, ажиллах нөхцөл ямар байгаа талаар мэдэх үү?

3. Уурхай хаах үеийн эмэгтэйчүүдийн эрхийн зөрчлийг үнэлэх, баримтжуулах асуулга, ярилцлагын асуултууд:

I. Ерөнхий мэдээлэл

1. Байршил: (Улс, олборлолт хийх газар):

2. Уурхайн компанийн нэр?

3. Олборлолтын төрөл:

☐ Нүүрс	☐ Алт	☐ Зэс	☐ Бусад.....
-----------------------------	---------------------------	---------------------------	----------------------------------

4. Уул уурхайн төслийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалт нь хаанаас вэ?

☐ Монгол	☐ Орос	☐ Хятад	☐ Бусад.....
------------------------------	----------------------------	-----------------------------	----------------------------------

5. Асуулга авч буй огноо: 20. . оны . . сарын . . . өдөр

6. Компани хэзээнээс эхэлж олборлолт явуулж эхэлсэн бэ?

20.. оны . . . –р сарын ... өдөр

7. Компани үйл ажиллагаагаа эхлүүлэх үедээ уурхай хаах төлөвлөгөөг танилцуулж байсан уу?

☐ Тийм	☐ Үгүй	☐ Мэдэхгүй
----------------------------	----------------------------	--------------------------------

8. Компани олборлолтоо (үйл ажиллагаагаа) хэзээ зогсоосон бэ?

☐ 20. . оны . . сар	☐ Мэдэхгүй
---	--------------------------------

9. Компани үйл ажиллагаагаа зогсоох талаар та хэзээ мэдсэн бэ?

☐ 20. . оны . . сар	☐ Мэдэхгүй
---	--------------------------------

10. Компани үйл ажиллагааг зогсоох талаар та хангалттай мэдээлэлтэй байж чадсан уу?

☐ Тийм	☐ Үгүй	☐ Мэдэхгүй
----------------------------	----------------------------	--------------------------------

II. Уурхайн ажилчидтай холбоотой асуудлууд

1. Компани уурхайг хаасны дараа ажилтнууддаа зориулсан ямар нэг тусгай төлөвлөгөө гаргасан байсан уу?

☐ Тийм	☐ Үгүй	☐ Мэдэхгүй
----------------------------	----------------------------	--------------------------------

2. Тус компанид ажиллаж байсан орон нутгийн эмэгтэйчүүдэд уурхай

хаагдсанаар ямар нөлөө үзүүлсэн бэ?

☐ Эерэг нөлөө	☐ Сөрөг нөлөө	☐ Мэдэхгүй
-----------------------------------	-----------------------------------	--------------------------------

3. Тэдний уурхайд ажиллаж байх үеийн болон одоогийн амьдралын чанарыг харьцуулбал ямар байгаа вэ?

☐ Амьдрал дээрдсэн	☐ Амьдрал дордсон	☐ Одоогоор мэдэхгүй байна
--	---------------------------------------	---

4. Компани уурхай хаах төлөвлөгөөгөө анх танилцуулж байсныхаа дагуу хэрэгжүүлж чадсан уу?

☐ Тийм	☐ Үгүй	☐ Мэдэхгүй
----------------------------	----------------------------	--------------------------------

III. Бие мах бодь эрүүл мэндэд учруулах хор нөлөөлөл

Хаагдсан уурхайн ухсан нүх, химийн бодис, үлдэгдэл хог хаягдлаас болж орон нутгийн иргэдийн бие мах бодийн эрүүл мэндэд, ялангуяа эмэгтэйчүүдэд ямар нэг хор хөнөөл учирсан уу?

№	Хор хөнөөлийн төрлүүд	Хор хөнөөл үзүүлсэн	Хор хөнөөл үзүүлээгүй	Одоогоор мэдэхгүй байна
1	Уурхайн хаягдал			
2	Тэсрэмтгий бодис			
3	Агаар хордсон/агаар бүтсэн			
4	Цацраг идэвхт бодис			
5	Хортой хог хаягдал			
6	Унах аюултай шат, кран			
7	Далд, аюултай шугам хоолойнууд			
8	Нөхөн сэргээлт хийгээгүй орхисон талбай			
Дараах тохиолдлууд уурхай хаасны дараа гарсан уу?		Тийм	Үгүй	Мэдэхгүй
1	Орхигдсон уурхайн газар нутагт амьдарч буй амьтдын тоо цөөрөх			
2	Хүн, амьтан, мал уснаас хордох, усанд живэх			
3	Хүн, амьтан, мал цахилгаанд цохиулж үхэх			
4	Хүн, амьтан, малын дээрээс хад чулуу унах			

5	Хаагдсан уурхайн хаягдал, төмрийн хаягдлаас үүдэн орон нутгийн иргэд, малын ундаалдаг усны урсгалд өөрчлөлт орсон уу?			
6	Бусад			

IV. Байгаль орчны асуудлууд

№	Байгаль орчин	Хор хөнөөл үзүүлсэн	Хор хөнөөл үзүүлээгүй	Одоогоор мэдэхгүй байна
1	Агаарт			
2	Усанд			
3	Хөрс, хөрсний элэгдэл, тариалангийн талбайд			
4	Усан дахь бодис, биетүүдийн туналт			
5	Ургамалд			
6	Амьтад			

Компанийн зүгээс ямар нэг нөхөн сэргээх үйл ажиллагаа (хөрсийг дахин тэгшлэх, гадаргын хөрсийг сэргээх, мод, өвс тарьж ургуулах гэх мэт) хийсэн үү?

☐ Тийм	☐ Үгүй	☐ Мэдэхгүй
----------------------------	----------------------------	--------------------------------

V. Бусад

1. Уурхай хаагдсанаас хойш уурхайн нөлөөллийг үнэлэх үнэлгээг компани хийсэн үү?

☐ Тийм	☐ Үгүй	☐ Мэдэхгүй
----------------------------	----------------------------	--------------------------------

2. Хаагдсан уурхайн үр нөлөөний талаар илүү мэдлэгтэй болгох үүднээс засгийн газар, эсвэл иргэд ямар нэг сургалт, уулзалт хийсэн үү?

☐ Тийм	☐ Үгүй	☐ Мэдэхгүй
----------------------------	----------------------------	--------------------------------

3. Ажилгүй болсноос, эсвэл байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй байдлаас болж шилжин суурьшилт явагдсан уу?

☐ Тийм	☐ Үгүй	☐ Мэдэхгүй
----------------------------	----------------------------	--------------------------------

4. Засгийн газрын зүгээс газар, орлогоо алдсан иргэдэд, мөн нийгэм, соёл, байгаль орчны доройтлоос болж хохирсон эмэгтэйчүүдэд нөхөн төлбөр олгосон уу?

☐ Тийм	☐ Үгүй	☐ Мэдэхгүй
----------------------------	----------------------------	--------------------------------

Ганцаарчилсан болон бүлгийн ярилцлагын үеэр асуух асуултууд:

I. Уурхайн ажилчид болон хаалт

1. Тус компанид ажиллаж байсан орон нутгийн эмэгтэйчүүдэд уурхай хаагдсанаар ямар нөлөө үзүүлсэн бэ?
2. Компанид ажиллаж байсан ажилчид, уурхай хаагдсаны дараа хэрхэн амьжиргаагаа залгуулах орлого олж байна вэ?
3. Тэдний уурхайд ажиллаж байх үеийн болон одоогийн амьдралын чанарыг харьцуулбал ямар байгаа вэ?
4. Уурхай хаагдсанаас болж ажилгүй болсон иргэдэд ямар нэг нөхөн олговор, нөхөн сэргээх үйлчилгээ үзүүлсэн үү? Амлаж байсан нөхөн олговоруудаа бүрэн өгсөн үү?

II. Бие мах бодийн эрүүл мэндэд учруулах хор нөлөө

1. Хаагдсан уурхайн хаягдал, төмрийн хаягдлаас үүдэн орон нутгийн иргэдийн ундаалдаг усны урсгалд өөрчлөлт орсон уу?
2. Хаагдсан уурхайн газар нутагт ямар нэг аваар, осол гарсан уу? хэрэв тийм бол хохирогчдод ямар нэг нөхөн төлбөр өгсөн үү?
3. Уурхай хаагдсаны дараа усны хангамж, гэрэл цахилгаан, ус ариун цэвэр, сургууль, эмнэлэг гээд нийтийн үйлчилгээнд ямар нэг өөрчлөлт гарсан уу? эдгээр үйлчилгээнүүдээс хаагдсан зүйл байгаа юу? Хэрэв тийм бол энэ нь орон нутгийн иргэдэд хэрхэн нөлөөлсөн бэ?

III. Байгаль орчны асуудлууд

1. Байгаль орчинд ямар нэг нөлөө үзүүлсэн үү? Орон нутгийн иргэдэд ямар нөлөө үзүүлсэн бэ?
 - a. Агаар
 - b. Ус
 - c. Хөрс, хөрсний элэгдэл, тариалангийн талбай
 - d. Усан дахь бодис, биетүүдийн туналт
 - e. Ургамал
 - f. Амьтад
2. Компанийн зүгээс нөхөн сэргээх ямар үйл ажиллагааг хийсэн бэ? (хөрсийг дахин тэгшлэх, гадаргын хөрсийг сэргээх, мод, өвс тарьж ургуулах гэх мэт)

IV. Эрүүл мэндийн асуудлууд

1. Компани уурхайг хаасны дараа, уурхайн олборлолтоос үүдэлтэй эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндэд ямар нөлөө үзүүлсэн бэ?

2. Мөн гэр бүлийн гишүүдийн эрүүл мэндэд ямар нөлөө үзүүлсэн тэр хэрхэн илэрч байна вэ?
3. Орон нутгийн иргэд болон уурхайд ажиллаж байсан ажилчид эрүүл мэндийн байдал муу байснаасаа болж нас барсан тохиолдол бий юу?
4. Эрүүл мэндтэй холбоотой гарсан асуудлыг шийдвэрлэхэд компани, засгийн газраас ямар арга хэмжээ авсан бэ? Тэд ямар нэг нөхөн төлбөр өгсөн үү?

V. Бусад

1. Хаагдсан болон хаягдсан уурхайд хууль бус олборлогчид ажиллаж байгаа юу?
2. Дээр дурдсан бие махбод, эрүүл мэндийн, байгаль орчны, нийгэмд гарсан сөрөг нөлөөг буруулахад ямар арга хэмжээ авсан бэ? Энэ үйл ажиллагаанд орон нутгийн иргэд хэрхэн оролцсон бэ?
3. Уурхай хаагдсаны дараа иргэдэд тулгарсан асуудлыг шийдвэрлэхэд засгийн газар юу хийсэн бэ?
4. Компани болон засгийн газрын төлөөллөөс иргэдтэй уулзсан уу? хэрэв тийм бол тэдний хариу авсан арга хэмжээ нь юу байсан бэ?
5. Нутгийн захиргааны засаглалд ямар нөлөөлөл үзүүлсэн гэж та үздэг вэ? Сайнаар бол ямархэрэв сөрөг нөлөө үзүүлсэн гэж үзэж байгаа бол ямар
6. Таны нэмж хэлэхийг хүссэн бусад асуудлууд

ЖҮНҮ-ний үр дүнг нэгтгэн боловсруулж, нөлөөлөлд ашиглахад бэлтгэх

Дараах хүснэгтийг загвар болгон ашиглаж уул уурхайн үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй хүний эрх, эмэгтэйчүүдийн эрхийн зөрчлийг баримтжуулж, зөрчигдсөн эрхээ сэргээн хамгаалж, хүний эрх зөрчигдөхөөс хамгаалаарай.

№	Эрхийн зөрчлүүд	Үнэлгээний аргачлал, шаардлагатай баримтжуулалтууд
1	Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхтэй холбоотой зөрчлүүд	<ul style="list-style-type: none"> - Орон нутгийн иргэд, эмэгтэйчүүдээс авах асуулга, ярилцлага - Эрүүл мэндийн эрхийн зөрчилтэй холбоотой зураг, ажиглалтын тайлан - Уул уурхайн үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй тухайн орон нутгийн иргэдийн эрүүл мэндийн асуудалд гарсан өөрчлөлтийн талаарх сумын эмнэлгийн судалгаа, тайлан, нэгтгэл - Сумын эмнэлгийн эмчтэй хийсэн ярилцлага - Эрүүл мэндийн хохирол учирсныг батлах эмнэлгийн шинжилгээ, бусад холбогдох бичиг баримтууд

2	Эмэгтэйчүүдийн эрх, жендэртэй холбоотой зөрчлүүд	<ul style="list-style-type: none"> - Уул уурхайн хайгуулын болон ашиглалтын лиценз олгох үйл явцад эмэгтэйчүүдийг оролцуулсан эсэхийг үнэлэхэд туслах асуулга, ярилцлагууд - Уул уурхайгаас үүдэлтэй эмэгтэйчүүд өөрийн өмчилж байсан газраа алдсан эсэх, булаалгасан, хөөгдсөн эсэхийг үнэлэх зорилготой асуулга, ярилцлагууд - Уурхай эхэлсэнтэй холбоотойгоор малын сүү, сүүн бүтээгдэхүүн болон малын махнаас олдог байсан орлого хэрхэн буурсан талаарх асуулга, ярилцлага - Уурхайн компанид ажиллаж буй эмэгтэйчүүдэд тэгш оролцоо, тэгш боломж байгаа эсэх талаарх асуулга, ярилцлага болон уурхайн компанийн холбогдох хүний нөөцийн бодлогуудад дүн шинжилгээ хийх - Уул уурхайн үйл ажиллагаатай холбоотойгоор тухайн уурхайн бүс нутгийн эмэгтэйчүүдийн гэрийн ажил болон мал маллахад нь гарсан сөрөг нөлөөллүүдийг үнэлэх зорилго бүхий асуулга, ярилцлагууд - Уурхайн үйл ажиллагаатай холбоотой гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүчин, болон биеэ үнэлэлт, БЗДХалдвар ихэссэн талаарх ярилцлага, асуулга, уурхайн болон сумын эмч нарын хийсэн статистик мэдээлэл, тайлан, эсвэл ярилцлага
3	Нийгэм, соёлын эрхийн зөрчлүүд	<ul style="list-style-type: none"> - Уул уурхайн үйл ажиллагаатай холбоотойгоор тухайн орон нутагт гарч байгаа, үүсээд байгаа нийгмийн шинжтэй асуудлуудыг үнэлэх зорилго бүхий асуулга, ярилцлага - Уул уурхайн олборлолт эхэлсэнтэй холбоотойгоор тухайн орон нутагт гарч буй архидалт, зодоон танхай, хүчин, хулгай зэрэг гэмт хэргийн төрөл, давтамжийн талаарх орон нутгийн цагдаагийн байгууллагын гаргасан мэдээ, тайлан, баримтын уурхай эхлэхийн өмнөх үетэй харьцуулсан харьцуулалт - Уул уурхайн үйл ажиллагаатай холбоотойгоор гэр бүлийн хүчирхийлэл, БЗДХ-ын тоо, амиа хорлолт, нутаг усаа булаацалдсанаас үүссэн маргаан зөрчилдөөний тоо, давтамжийн талаарх орон нутгийн цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн бүртгэл - Уур уурхайн олборлолтоос болж өвөлжөө, болон өөрийн өмчийн газраа булаалгасан өрхийн тоо, өвс тэжээл хадлангаа авч чадахгүй хавчигдаж байгаа нутгийн иргэдийн тоо, сүслэн биширдэг уул усандаа очих боломжгүй болсон, эсвэл өвөг дээдсийн үеэс шүтэж ирсэн ариун дагшин газраа уурхайн компанид булаалгасан, тэнд зорчих эрхээ хязгаарлуулсан нутгийн иргэдийн тоо, нийгмийн зураглал, дрон камерын тусламжтай авсан фото зураг болон видео бичлэг (хэрэв боломжтой бол) - Тухайн уул уурхайн олборлолт явуулж буй бүс нутагт амьдарч буй иргэдийн орлого буурсан талаарх судалгаа
4	Байгаль орчин, болон амьдрах орчныг доройтуулж буй зөрчлүүд	<ul style="list-style-type: none"> - Уул уурхайн үйл ажиллагаа явуулж буй бүс нутагт амьдарч буй орон нутгийн иргэд, эмэгтэйчүүдээс байгаль орчин болон тэдний амьдрах орчны доройтолтой холбоотой авсан асуулга, ярилцлага - Ус, хөрс, агаар бохирдсон талаарх мэргэжлийн байгууллагын үнэлгээ, гаргасан дүгнэлтээр үнэлгээгээ баяжуулах - Уул уурхайн үйл ажиллагаатай холбоотой ой мод багассан, ховор эмийн ургамал болон ан амьтан, шувууд устаж үгүй болсон талаарх байгаль хамгаалагч эсвэл экологийн цагдаагийн тэмдэглэл, мэдээлэл

ХАВСРАЛТ 4: ХИЧЭЭЛ 4-ИЙН СУРГАЛТЫН МАТЕРИАЛ

Дүрд тоглох кейс

Пүрэвийн өвөлжөөний газар нэг л өдөр хүнд оврын машин техник бүхий алтны уурхайн кемп ирж буудаллажээ. Ингээд зогсохгүй Пүрэвийнхийг өвөлжөөний газраасаа нүүхийг шаардсан байна. Тэд энэ газар олборлолт хийх бүсэд багтаж байгаа тул танайх даруйхан нүү гэжээ. Пүрэвийн гэр бүлд хэн ч энэ талаар мэдээлэл өгөөгүй бөгөөд энэ бүхэн гэнэтийн явдал болов. Гайхаж цочирдсон Пүрэв сумын Захиргаа орж тусламж хүстэл, аймгийн Засаг захиргаанаас шийдээд зөвшөөрөл олгосон тул бидэнд хамаагүй гэв. Аймаг орж асуутал мөн л бид мэдэхгүй УУХҮЯамнаас шууд зөвшөөрөл өгсөн байна, манайх мэдэхгүй гэсэн хариулт өгчээ. Пүрэв өөрийнх нь өвөлжөөнд зөвшөөрөлгүй үйл ажиллагаагаа эхлүүлэх зөвшөөрөл олгосон УУХҮЯ-д эсрэг шүүхэд гомдол гаргажээ.

Дүрүүд:

- Шүүгч 1 хүн
- Шүүхийн нарийн бичиг 1 хүн
- В алтны компанийг төлөөлж нэг хүн
- Уул уурхай, хүнд үйлдвэрлэлийн яамнаас 1 хүн
- Пүрэв
- Чиглүүлэгч

Оролцогчдод хуулиудын заалтыг багцалсан мэдээллийг тарааж өгөх.

Шүүгчийн хэлэх үг:

Сайн байцгаана уу. Өнөөдөр бид Иргэн Пүрэвийн УУХҮЯ-ны эсрэг нэхэмжлэлтэй иргэний хэргийг шийдвэрлэхээр цугласан байна. Иргэн Пүрэв та өөрийн нэхэмжлэх үндэслэлээ танилцуулна уу.

Пүрэв:

Миний бие нь 1990 оноос эхлэн А аймгийн Б сумын Д багт харьяалагдах 0.5га хэмжээ бүхий өвөлжөөнд амьдарч ирсэн бөгөөд 2000 онд тус газрыг өөрийн нэр дээр өмчлөн авсан билээ. Гэвч 2020 оны 5-р сард гэнэт В нэртэй

уурхайн компани манай өвөлжөөний газар нутагт бидний зөвшөөрөлгүй ирж кемпээ байгуулан, олборлолт хийж эхэлсэн. Түүгээр ч барахгүй зөвшөөрөл авсан учир биднийг өвөлжөөнөөсөө нүүхийг шаардсан. Тиймээс би өөрийн өвөлжөөний газарт зөвшөөрөл олгосон УУХҮЯ-ыг тусгай зөвшөөрлөө цуцлахыг шаардан нэхэмжлэл гаргаж байна. Энэ бол Монгол улсын Үндсэн Хуулийн 5.2, 16.3 тус тус заасан иргэний хувийн өмчөө хамгаалуулах эрх, хувийн өмчийн халдашгүй байх эрхийг зөрчсөн гэж би үзэж байна.

Компанийн төлөөлөл:

Манай компани нь 2000 оноос эхлэн уул уурхайн олборлолт явуулж ирсэн нэр хүндтэй алтны компани. Бид иргэн Пүрэвийн өмчилж авсан газар гэдгийг мэдээгүй. Бид бүх зураг төсөл, хайгуулын судалгаагаа өөрсдийн төсвөөр хийж гүйцэтгэх, холбогдох бүх зөвшөөрлийг авсан. Энэ бидний зөвшөөрөл байна. Бид одоо үйл ажиллагаагаа зогсоож чадахгүй, бид маш их хөрөнгөөр хайгуулаа хийж, кемпээ байгуулсан. Хэрэв зогсоосон тохиолдолд бид өөрсдийн хохирлоо барагдуулахаар шүүхэд хандах болно.

УУХҮЯ-ны төлөөлөл:

Бид энэ газрыг иргэн Пүрэвийнх гэж мэдээгүй. В компани бүх бичиг баримтаа хуулийн дагуу бүрдүүлсэн байсан. Тэгээд бид зохих зөвшөөрлийг нь олгосон.